

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YL-2024-0043

AYDIN SÜPER AMATÖR LİGİNDE OYNAYAN
FUTBOLCULARDA SALDIRGANLIK, ÖFKE DÜZEYİ VE
İLİŞKİLİ FAKTÖRLER

İBRAHİM KOCABAŞ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Kürşat KARACABEY

AYDIN-2024

KABUL VE ONAY

T.C. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi Yüksek Lisans Programı çerçevesinde İbrahim KOCABAŞ tarafından hazırlanan “Aydın Süper Amatör Liginde Oynayan Futbolcularda Saldırganlık, Öfke Düzeyi Ve İlişkili Faktörler” başlıklı tez, aşağıdaki jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi:/...../.....

Üye (T.D.) : (ünvan, adı soyadı) (üniversite) (imza) ...

Üye : (ünvan, adı soyadı) (üniversite) (imza) ...

Üye : (ünvan, adı soyadı) (üniversite) (imza) ...

ONAY:

Bu tez Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri tarafından uygun görülmüş ve Sağlık Bilimleri Enstitüsünün tarih ve sayılı oturumunda alınan nolu Yönetim Kurulu kararıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Süleyman AYPAK

Enstitü Müdürü V.

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans tez çalışmamda ilgi, yardım ve hoşgörüsünü esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Kürşat KARACABEY hocama çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
TEŞEKKÜR	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
TABLolar DİZİNİ.....	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
1.GİRİŞ.....	1
2. GENEL BİLGİLER.....	6
2.1. Öfke Kavramı	6
2.2. Öfkenin Nedenleri	7
2.3. Öfkenin Boyutları.....	9
2.4. Öfkenin İşlevleri.....	9
2.5. Öfkenin Psikolojik Boyutu	10
2.6. Öfkenin Fizyolojik Boyutu.....	11
2.7. Öfkenin Kontrol Edilmesi	11
2.8. Öfke İfade Tarzları	12
2.8.1. Öfke Tarzı ile Alakalı Faktörler	14
2.9. Spor ve Öfke.....	17
2.10. Saldırganlık Kavramı ve Nedenleri	18
2.11. Saldırganlıkla Alakalı Kuramsal Görüşler	19
2.11.1. Etholojik Kuram.....	19
2.11.2. Psikoanalitik Kuram.....	19
2.11.3. Evrimsel Sosyal Psikoloji.....	20
2.11.4. Engellenme-Saldırganlık Kuramı (Hipotezi)	20

2.12. Saldırganlık ve Spor	21
2.12.1. Sporda Şiddet	22
2.12.2 Futbolda şiddet ve Nedenleri.....	22
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	24
3.1. Araştırmanın Tipi	24
3.2. Evren ve Örneklem.....	24
3.3. Araştırmanın Uygulanacağı Yer ve Zaman	25
3.4. Verilerin Toplanması.....	25
3.4.1. Kişisel Bilgi Formu	25
3.4.2. Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği.....	26
3.5. İstatistiksel Yöntemler.....	26
3.6. Normallik Analizi	26
3.7. Ölçüm Yorumlarının Kullanımlarının Geçerliliği	27
4. BULGULAR	28
4.1. Araştırmaya Dair Elde Edilen Demografik Bulgular	28
4.2. Futbolcuların Saldırganlık ve Öfke Düzeylerine Dair Bulgular.....	30
5. TARTIŞMA.....	45
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	50
KAYNAKLAR.....	52
EKLER	69
EK 1. Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu	69
EK 2. Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği.....	70
BİLİMSEL ETİK BEYANI	73
ÖZ GEÇMİŞ.....	74

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1. Normallik analizi değerlendirmesi	30
Tablo 2. Toplam ölçek ve alt boyutlarının güvenirlik değerleri	31
Tablo 3. Araştırmaya dair demografik bulgular	32
Tablo 4. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyleri	34
Tablo 5. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile yaş değişkeni değerlendirmesi.....	35
Tablo 6. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile medeni durumu değerlendirmesi	36
Tablo 7. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile eğitim durumu değerlendirmesi.....	37
Tablo 8. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile anne eğitim durumu değerlendirmesi	38
Tablo 9. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile baba eğitim durumu değerlendirmesi	39
Tablo 10. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile gelir durumu değerlendirmesi.....	40
Tablo 11. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile futbola başlama yaşı değerlendirmesi	41
Tablo 12. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile süper amatör ligde oynama yılı değerlendirmesi	42
Tablo 13. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile profesyonel futbol oynama değerlendirmesi	43
Tablo 14. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile oynanan takım sayısı değerlendirmesi	44
Tablo 15. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile takım kaptanlığı yapma değerlendirmesi	45
Tablo 16. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile oynadığı pozisyon değerlendirmesi	46
Tablo 17. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile sarı kart görme değerlendirmesi	47

Tablo 18. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile kırmızı kart görme değerlendirmesi	48
---	----

ÖZET

AYDIN SÜPER AMATÖR LİGİNDE OYNAYAN FUTBOLCULARDA SALDIRGANLIK, ÖFKE DÜZEYİ VE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER

Kocabaş İ. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi Programı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2024.

Amaç: Çalışmanın amacı 2021-2022 Futbol Sezonunda Aydın Süper Amatör Ligi'nde oynayan futbolcularda saldırganlık ve öfke düzeyi ile ilişkili faktörlerin belirlenmesidir.

Gereç ve Yöntem: Araştırmanın evrenini 2021-2022 Futbol Sezonunda Aydın Süper Amatör Ligi'ndeki 2 farklı grupta yer alan 18 takımda oynayan futbolcular (n=380) oluşturmuştur. Olası kayıplar göz önünde bulundurularak %37 ekleme yapılarak örneklem büyüklüğü 137 olarak belirlenmiş ve araştırma 137 kişi ile tamamlanmıştır. Ölçek uygulamaları, 2021-2022 Futbol Sezonunda Aydın Süper Amatör Ligi'nde 2 farklı grupta mücadele eden 18 takımın antrenmanlarından 45 dakika önce yapılmıştır. Medeni durum, eğitim durumu, anne-baba eğitim durumu, gelir düzeyi, profesyonel olarak futbol oynama durumu, futbol oynanan pozisyon ve saldırganlık - öfke eylemleri nedeniyle kulüp yönetim kurulu ve ASKF Amatör Futbol Disiplin Kurulu'ndan ceza alma gibi değişkenlerden elde edilecek nitel verilere göre futbolcular saldırganlık ve öfke düzeyi açısından karşılaştırılmıştır. Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği uygulamalarından elde edilen veriler SPSS 25,0 paket programında %95 güven aralığında ve 0,05 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

Bulgular: Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile yaş, gelir, futbola başlama yaşı, süper amatör ligde oynama yılı, takım kaptanlığı yapma, futbol oynadığı pozisyon ve sarı kart görme durumu değerlendirmesinde anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile medeni durumu değerlendirmesinde evli futbolcularda; anne-baba eğitim durumu değerlendirmesinde üniversite hariç, eğitim kademesi arttıkça; profesyonel futbol oynamayanlarda; daha çok sayıda futbol takımı oynayanlarda; 3'den fazla kırmızı kart görenlerde saldırganlık ve öfke düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Katılımcıların öfke düzeyi ile eğitim durumu değerlendirmesinde ise eğitim düzeyi ilkökul kademesinde olanlarda öfke düzeyinin daha düşük olduğu görülmüştür.

Sonuç: Futbolcuların saldırganlık ve öfke ortalamaları değerlendirmesi sonucunda öfke düzeyinin, saldırganlık düzeyine göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Öfke ve saldırganlık düzeyleri normale dönen sporcular böylelikle öncelikle kendilerine, daha sonra takımlarına, genel olarak ise ülke sporuna yararlı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Aydın Süper Amatör Lig, Futbolcu, Öfke düzeyi, Saldırganlık düzeyi.

ABSTRACT

AGGRESSION, ANGER LEVEL AND ASSOCIATED FACTORS IN FOOTBALLERS PLAYING IN AYDIN SUPER AMATEUR LEAGUE

Kocabaş İ. Aydın Adnan Menderes University, Institute of Health Sciences, Physical Education and Sports Education Program, Master Thesis, Aydın, 2024.

Objective: The aim of the study is the events related to aggression and anger in the players in Aydın Super Amateur in the 2021-2022 Football Season.

Material and Methods: The universe of the research consisted of football players (n=380) playing in 18 teams in 2 different groups in the Aydın Super Amateur League in the 2021-2022 Football Season. Considering the possible losses, the sample size was determined as 137 by adding 37% and the research was completed with 137 people. Scale applications were made 45 minutes before the training of 18 teams competing in 2 different groups in the Aydın Super Amateur League in the 2021-2022 Football Season. According to the qualitative data obtained from variables such as marital status, education level, parental education level, income level, professional football playing status, position in which football is played, and being punished by the club board of directors and ASKF Amateur Football Disciplinary Committee due to aggression - anger acts. Football players were compared in terms of aggression and anger level. The data obtained from the Aggression and Anger Scale in Sport applications were evaluated in the SPSS 25.0 package program at the 95% confidence interval and at the 0.05 significance level.

Results: No significant difference was found between the aggression and anger level of the football players and the age, income, age of starting football, years of playing in the super amateur league, being the team captain, the position in which he played football and the status of seeing a yellow card. In the evaluation of the aggression and anger level and marital status of the football players; In the evaluation of the educational status of the parents, with the exception of university, as the education level increases; those who do not play professional football; those who play more football teams; It was observed that those who received more than 3 red cards had higher levels of aggression and anger. In the evaluation of the anger level

and educational status of the participants, it was seen that the anger level was lower in those whose education level was at the primary school level.

Conclusion: As a result of the evaluation of the aggression and anger averages of the football players, it was determined that the anger level was higher than the aggression level. It is thought that the athletes whose anger and aggression levels return to normal will thus be beneficial primarily to themselves, then to their teams, and to the country's sport in general.

Keywords: Aggression level, Anger level, Aydın Super Amateur League, Football Player.

1. GİRİŞ

Saldırganlık ve öfke psikoloji alanında önemli görülen ve sıklıkla üzerinde çalışılan kavramlar arasındadır (Omli ve La Voi, 2009; Robazzo ve Bortoli, 2007). Saldırganlık toplum tarafından uygun görülmeyen bir davranış biçimi ve bir başka kişiye nedensiz düşmanlık veya saldırıdır (Kerr, 2008). Bir diğer ifadeyle saldırganlık; öfke, engelleme ve korku gibi durumlardan dolayı ortaya çıkan, diğerine zarar vermeyi, engellemeyi ve kişinin kendisini korumayı amaçladığı fiziksel, sözel veya sembolik davranışlardır (Özdevecioğlu ve Yalçın, 2010).

Öfke, her insanın içinde olan normal bir duygu durumudur. Öfke, genellikle algılanan provokasyona duygusal bir tepki olarak tanımlanır (Novaco, 2011; Berkout ve diğerleri, 2019). Bazı bilim adamları öfkeyi, genel olarak duygusal, bilişsel ve davranışsal bir tepki olarak sınıflandırırken (Eckhardt ve diğerleri, 2004); bazıları ise sadece bir duygu olarak sınıflandırmaktadır (Dunn ve diğerleri, 2006). Öfke duygusu sorunlu davranış kalıplarıyla ilişkilendirilse de, bir tehdit anında veya bir sorun algılandığında kişiyi motive eden ve sorunu çözmek için gerekli olan doğal bir duygu olarak tanımlanabilir (Deffenbacher, 2011; Cassiello-Robins ve Barlow, 2016; Berkout ve diğerleri, 2019).

Spordaki uluslararası başarıların öneminin artması ülkeler ve sporcular arasındaki rekabetin artmasına neden olmuştur. Sporda elde edilen uluslararası ve bireysel başarılar başta fizyoloji, psikoloji, beslenme, teknik ve taktik gibi birçok faktörden etkilenmektedir (Baker ve diğerleri, 2003). Bireysel veya takım halinde kazanılan başarılarla verilen önemin artması sporda rekabetin de artmasına neden olmuştur. Günümüzdeki rekabet koşulları çok zorlu bir hal almış ve küçük bir faktör bile uluslararası rekabette başarıyı yakalamada etkili olmaya başlamıştır (Kumar, 2015). Rekabet unsuru, ödüller ve başarıdan dolayı spor öfke ve saldırganlık içeren davranışların karmaşıklığına açılan bir pencereye dönüşmeye başlamıştır (Mutz ve Baur, 2009; Harwood ve diğerleri, 2017; Spaaija ve Schaillec, 2019).

Ülkemizde ve dünyanın birçok bölgesinde sporda saldırganlık giderek artmaktadır. Günümüzde pek çok insan sporu maalesef sporcuların rakiplerine sözlü veya fiziksel olarak saldırıda bulunduğu ve rakibini küçümsediği eylemlerin gerçekleştirildiği bir faaliyet olarak görmektedir. Hem amatör hem de profesyonel sporcularda görülebilen saldırganlık ve şiddet

içeren eylemler her yaştan sporcuyu etkisi altına alabilmektedir (Fields ve diğerleri, 2010; Spaaija ve Schaillec, 2019).

Günlük hayatımızın doğal bir parçası haline gelen saldırganlık ve öfke sportif faaliyetler esnasında sıklıkla görülmekte ve bir rahatlama vasıtası olarak algılanmaktadır. Toplumun normal şartlarda yasakladığı veya hoş görmediği birçok davranış sportif faaliyetler esnasında ortaya çıktığında normal bir davranış gibi algılanmaktadır (Tutkun ve diğerleri, 2010).

Sporda saldırganlık konusunu 2 grup halinde derleyebilir, ilk grupta; saldırganlık durumunun ortaya çıkmasına en çok fırsat veren “kişisel mücadele sporları” bulunur. Yakın temasta bulunulması gereken dövüş sporlarının yapısında saldırganlık bulunur. Vücut temasına belli oranda müsaade takım sporları diğer grupta bulunur (Nas ve Çolakoğlu, 2017).

Sporda öfke aslında çok sık karşımıza çıkan bir duygu durumudur. Öfke dışardan meydana gelebilecek (rakibin tehdit edici sözleri gibi) veya içsel olarak meydana gelebilecek çok sayıda olay tarafından tetiklenebilir (kötü bir performans ve geçmişte alınmış ağır bir yenilgi). Sala (1997) takım sporuyla uğraşan sporcuların engellenmeler karşısında benliğini korumak ve savunmak için saldırgan tepkiler göstermekte ve gergin ortamdan uzaklaşmak için çözümler aradığını belirtmektedir. Robazza ve diğerleri (2006) gerek takım gerekse bireysel sporda olsun tüm sporcuların öfke düzeylerini tetikleyen en önemli unsurun rekabet olgusu olduğunu vurgulamaktadır. Öfke, doğal bir duygu olmasına rağmen, bu duygunun kontrol edilememesi, saldırganlığa yol açabilmektedir. Bu yüzden öfke ve saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir (Mowlaie ve diğerleri, 2011).

Spor hakkında bahsedilmesi gereken 2 mühim konu ön plana çıkmaktadır. İlki, saldırının ne için ve hangi kasıt ile yapıldığı ile alakalıdır. İkincisiyse saldırının hedefidir. Spor müsabakalarının olduğu yerler, saldırganlığın uygun olduğu yerlerdir. Rakiplere karşı gösterilen her tutum, saldırganlık şeklinde nitelendirilir. Spor etkinliklerindeki saldırganlık tutumlarının sınırlarını, alakalı sporun kuralları ve gerçekleştirilen tutumun niyeti belirlidir. Sporda kurallar çerçevesinde belli bir oranda rakiplerini engellemeden söz edilebilir ve bu karşılıklı olmalıdır. Kuralların çiğnendiği zamandan itibaren saldırganlık davranışına geçiş meydana gelir. Genellikle kabul edilen kurallar çiğnenerek karşı tarafa zarar veren hareket edilmesi halinde saldırgan davranıştan bahsedilir. Futbol, fiziksel olmasının yanında zihinsel gücün de ortaya koyulduğu mühim oranda zekâyâ ihtiyaç duyulan bir spor alanıdır. Futbol grup halinde oynanan ve uyum gerektiren, tüm yaşlardaki insanları etkisi altına alan mühim

bir spordur. Futbol takımların birbirleri üzerinde üstünlük kurmak amacıyla yarıştığı bir spor dalıdır. Ayrıca ruhsal ve eğitsel bakımdan sağlık ve dengenin oluşumunda etkilidir (Ziyagil ve diğerleri, 2014).

Futbolcu, bu oyunu profesyonel olarak icra eden ya da amatör bir biçimde oynayan kişidir. Futbolculuk psikolojik ve bilişsel yönleri bulunan fiziksel bir spordur. Bu sebepten dolayı futbolcular sahada ve saha haricinde birçok baskı ile karşılaşır. Tüm müsabakalardan önce ve sonra psikolojik baskı hisseden sporcular, pozitif ya da negatif sonuçlardan sorumludur ve en mühim olanı da kişilik ve hayat şekilleri hakkında farklı eleştiriler duymasındır. Bütün gelişmeler, futbolcular için gerek psikolojik gerek ise zihinsel olarak negatif etki oluşturur. Profesyonel futbolda kulüplerin sezon öncesi yaptıkları yatırımlar nedeniyle beklentilerin yüksek olması, yöneticilerin açıklamaları, taraftarların beklentileri, kulüpler arasındaki rekabet, müsabakalara özel verilen primler, futbolcuların kariyer hedefleri, hakemin, rakip taraftarın ve rakip futbolcuların tahrikleri futbolcular üzerindeki baskıyı arttırmaktadır. Bu nedenle futbolcular en küçük bir olayda bile çok çabuk öfkelenerek saldırganlık içeren davranışlar sergileyebilmektedirler (Aksu ve Tutar, 2020).

Profesyonel ligler ile karşılaştırıldığında amatör futbol liglerinde saldırganlık ve öfke içeren davranışlar daha sık gözlenmektedir. Son yıllarda bazı amatör takımların profesyonel liglere yükselebilmek için neredeyse profesyonel takımlar kadar yatırım yapması beklentilerin artmasına neden olmuştur. Artan beklentinin karşılanamaması futbolcularda şiddet ve öfke içeren davranışların gözlenmesine neden olabilmektedir. Amatör futbolda saldırganlık ve öfke içeren davranışların en önemli nedenlerinden biri güvenlik önlemlerinin yetersizliğidir. Bir amatör futbol müsabakasında sadece birkaç emniyet mensubu görev almaktadır. Kontrol mekanizmasının yetersizliği saldırganlık ve öfke gibi istenmeyen davranışlara zemin hazırlamaktadır. Birbirine komşu iki küçük ilçe veya kasaba takımı arasındaki amatör bir futbol müsabakası sportif bir aktiviteden ziyade iki kasaba veya ilçe arasında rekabet olarak algılanmaktadır. Bu algılama biçimi amatör futbolcular, teknik ekip ve taraftarlar üzerinde baskı oluşturmaktadır. Müsabaka esnasındaki kötü oyun, skor olarak geriye düşme, hakemin kötü yönetimi, rakip futbolcuların veya rakip taraftarların tahrikleri nedeniyle futbolcularında müdahil olduğu saldırganlık ve öfke içeren istenmedik olaylar ortaya çıkabilmektedir. Bazen taraftarlar beklentilerinin karşılanamaması, kötü oyun ve skor sonrasında kendi takımlarının futbolcularına tepkiler gösterebilmektedirler. Kendi taraftarlarından tepki gören futbolcular öfkelenmekte ve dolayısıyla şiddet içeren davranışlar sergileyebilmektedirler. Amatör futbolda ortaya çıkan saldırganlık ve öfke içeren olaylar müsabaka öncesi ve sonrasında da

gözlenebilmektedir. Profesyonel futbol liglerindeki kadar olmasa da önemli müsabakaların kazanılması halinde verileceği belirtilen primler ve bazı amatör futbolcuların profesyonel liglerde oynama hedefleri doğrultusunda aşırı motivasyonları başarı için her yolu mubah görmelerine, başarısızlık durumunda öfkelenmelerine hatta saldırganlık içeren davranışlar sergilemelerine neden olabilmektedir. Ayrıca amatör futbolcuların tahrik unsuru içeren birçok olay karşısında profesyonel futbolcular gibi soğukkanlılığını koruyamadığı, stres ile baş etmede güçlük çektiği, saldırganlık ve öfke içeren davranışlara daha kolay başvurduğu bilinmektedir (Nas ve Çolakoğlu, 2017).

Süper Amatör Lig bir ildeki amatör futbolun en üst düzeyde oynandığı lig olarak bilinmektedir. Süper Amatör Lig'in 1. ve 2. Amatör Liglerden üst basamakta yer alması ve profesyonel liglere yükselmede sondan bir önceki basamak olması nedeniyle ligde kıyasıya bir rekabet yaşanmakta ve her takım bütçesi doğrultusunda başarılı olabilmek için tüm şartları zorlamaktadır. Birçok takım Süper Amatör Lig'den Bölgesel Amatör Lige yükselerek profesyonel liglerde oynama hedefine bir adım daha yaklaşmak istemektedir. Bu durum diğer amatör ligler ile karşılaştırıldığında Süper Amatör Lig'de saldırganlık ve öfke içeren istenmedik davranışların daha fazla gözlenmesine zemin hazırlamaktadır. (Afyon ve Metin, 2015). Bu nedenle çalışmanın örnekleminin kolay ulaşılabilir olması nedeniyle Aydın ili özelinde Süper Amatör Lig'de oynayan futbolculardan oluşması planlanmaktadır.

Çalışmanın amacına uygun olarak belirlenen araştırma soruları şu şekildedir:

1. Futbolcuların saldırganlık düzeyleri nasıldır?
2. Futbolcuların öfke düzeyleri nasıldır?
3. Futbolcuların saldırganlık düzeyleri kişisel özelliklerine göre farklılaşmakta mıdır?
4. Futbolcuların öfke düzeyleri kişisel özelliklerine göre farklılaşmakta mıdır?

Bu çalışma Süper Amatör Lig'de oynayan futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin tespit edilmesi ve bu değişkenlerin ilişkili olduğu faktörlerin ortaya konulması açısından önemlidir. Çalışmadan elde edilecek sonuçlar başarılı olma, kulübün ve taraftarın beklentilerini karşılama gibi sorumlulukları olan futbolcuların, saldırganlık ve öfkeye neden olabilecek faktörlerle etkili bir biçimde baş edebilmeleri, kişisel ve takımın hedeflerine ulaşabilme konusunda daha umutlu olabilmeleri, işinin gereklerini daha etkin ve kaliteli bir şekilde gerçekleştirebilmelerine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın amacı 2021-2022 Futbol Sezonunda Aydın Süper Amatör Ligi'nde oynayan futbolcularda saldırganlık ve öfke düzeyi ile ilişkili faktörlerin belirlenmesidir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Öfke Kavramı

Öfke, günümüzde sosyal bilim uzmanlarının araştırdığı, önem verdiği konulardan biri haline gelmiştir. Bu konuyla ilgili yapılan tüm çalışmalar incelendiğinde öfke kavramına 1975 yılında Navoco ile başlayan bilimsel bir ilginin olduğu görülmektedir. İnsan duygularında önemli bir yere sahip olan öfke, genellikle iş, aile, sağlık sorunları, yasal kısıtlamalar gibi sorunlardan dolayı ortaya çıkar. Öfke duygusu doğuştan gelen ve herkes tarafından hissedilen bir duygu durumudur. Bu durumun oluşmasında insanların yaşadığı sosyal çevre ve ekonomik durum belirleyici rol oynamaktadır (Giritoğlu ve Erzeybek, 2020).

Türk Dil Kurumu, öfkeyi “Engelleme, incinme veya gözdağı karşısında gösterilen saldırganlık tepkisi, kızgınlık, hışım, hiddet, gazap” olarak tanımlamaktadır (TDK, 2017).

Öfke, algılanan bir provokasyona karşı gösterilen olumsuz tepkiler olarak tanımlanmaktadır (Berkout ve diğerleri, 2019). Her insanda normal bir duygu olan öfke, kontrol altında tutulması gereken bir duygudur (Abrams, 2010). Aksi takdirde saldırganlığa neden olabilir (Mowlaie ve diğerleri, 2011).

Öfke, insanın temel duygularından biridir (Şahsavarani ve Noohi, 2015). İnsani duygulardan biri olan öfke, farklı şekillerde tanımlanmıştır. Kennedy (1992) öfkeyi, bireyin kendini tehlikede hissettiği ve başka bir bireyin yaşadığı etkili bir deneyim olarak tanımlamaktadır.

Kısaç (1997) öfkeyi, bireyin bir tehdide, adaletsizliğe ya da eşitsizliğe maruz kaldığını hissettiğinde yaşadığı temel duygulardan biri olarak tanımlamaktadır. Öfke kültürel hayatımızda "Bam teline dokunmak" olarak da ifade edilen ve kişide aşırı hassasiyete neden olabilen davranışsal bir ifadedir (Polat ve Ünveren, 2020).

Öfke, kişinin hoş olmayan bir duruma, olaya veya bir kişinin davranışına karşı gösterdiği bir tür heyecandır (Kaya ve Solmaz, 2009). Öfke, insan repertuarındaki temel bir duygudur (Boylan ve Ryff, 2013). Öfke, ergen popülasyonları arasında kabul edilen bir sağlık

eşitsizliğidir (Burnley, 2006). Öfke, üzücü, acı ve acıyla iç içe geçmiş bir duygudur (Thomas, 2005).

Öfke, aşırı hoşnutsuzluk, öfke, kızgınlık veya düşmanlık ile karakterize edilen duygusal bir tepkidir. Öfkenin araçsal ve tepkisel iki türü olduğu düşünülebilir. Araçsal öfke, gecikmiş veya örtülü ya da gizli öfke olarak ifade edilir. Bu, gecikmiş bir tepkiyi tetikleyen olumsuz duygu olarak tanımlanır (Rahman ve diğerleri, 2014).

Öfke, bireyin kendisini güvende hissetmemesi, karşısındaki bireyi uyarma amacı hissetmesi durumunda ortaya çıkan etkili bir yaşantı durumudur (Averill, 1983). Kültürlere göre farklılık gösterdiği belirtilen öfke, günlük yaşamda önemli bir yere sahip olan evrensel bir duygu olarak görülmektedir (Karagün, 2015).

Öfke arzu edilen bir şey olarak değerlendirilebilir çünkü öfke, insanın olumsuz duygularını gösterme biçimidir (Şahsavarani ve Noohi, 2015). Öfke, sporcuların yaşadığı yaygın bir duygudur ve agresif spor davranışlarıyla ilişkilendirilmiştir (Isberg, 2000). Sporda duygular önemlidir. Bunlardan öfke, performansı hem kolaylaştırması hem de zarar vermesi nedeniyle özellikle önemlidir. Öfke, güçlü bir rahatsızlık, hoşnutsuzluk veya düşmanlık duygusuyla karakterize edilir ve bireyin ego kimliğine ve öz saygısına yönelik algılanan tehditle uyandırılır (Lazarus, 2000). Kontrol edilemeyen öfke deneyimi ya da öfkeye neden olan geçmiş deneyimler hakkında derin düşüncelere dalma, saldırgan ya da şiddet içeren davranış olasılığını artırabilmektedir (Maxwell, 2004). Bu nedenle saldırgan davranışlar, sporda öfkenin en önemli sonuçlarından biridir (Maxwell ve diğerleri, 2009).

2.2. Öfkenin Nedenleri

Alan yazında yüksek düzeyde öfkenin birçok soruna sebep olduğu ifade edilmektedir. Öfke çoğu zaman zararlı ve/veya beklenmedik kişiler arası ilişkilerin bir sonucudur. Kişilerarası ilişkilerde herhangi bir anlaşmazlık ve tatminsizlik meydana gelirse, bu durum hayal kırıklığı ve öfkenin tetikleyicisi olabilir (Şahsavarani ve Noohi, 2015).

Leeming (2013) Öfkenin çok boyutlu kökenleri olabilir ve bunların bir kısmı bireyden uzak olaylardır. İnsanlar genellikle öfkelerinin birden fazla nedenini bilirler. Öfke deneyimleri, görünüşte öfkeyle sonuçlanmayan zamansal çevresel bağlam ve sorunlardan

kaynaklanır. Bu durum, odak ve çevresel unsurlara atfedilen bir öfke ifadesini tetiklemek için zamanla bazı temeller oluşturabilir (Aktaran: Şahsavarani ve Noohi, 2015).

Öfkenin daha iyi anlaşılabilmesi için temellerinin bilinmesine büyük ihtiyaç olduğu yadsınamaz bir geçektir. Genel olarak, alan yazında öfkenin kökenleri psikolojik, fizyolojik, nöropsikolojik ve dini (İslami) alanlarda incelenmiştir. Çalışmanın ilerleyen bölümünde sporda öfke konusunun anlatılması alan yazına farklı bir bakış açısı sunması sebebiyle önemli bir unsur olacağı düşünülmektedir.

Öfkenin pek çok sebebi olsa da Puff ve Seghers'e (2015) göre genellikle üç ana unsur söz konusudur. Bu unsurlar; tetikleyici bir olay, bireysel özellikler ve insanın olaya bakışıdır. Sadece tetikleyici olay yetersizdir, eğer öyle olsaydı tüm insanlar aynı duruma aynı tepkiyi gösterirdi. Bu nedenden dolayı tüm faktörleri bir arada ele almak daha doğrudur.

Mabel (1994) gerçekleştirdiği araştırmada öfke tetikleyicilerini belirtti. En yaygın tetikleyici durumlar şu şekilde aktarılmıştır.

- Sözel veya fiziksel saldırıya maruz kalmak
- Az bir süre içerisinde gerçekleştirilmesi gereken bir davranışın önüne geçilmesi
- Değer verilen bir insan tarafından görmezden gelinmek ya da kötü davranışlara maruz kalmak
- Küçük düşme ya da aşağılanma durumunda karşı koyamamak
- Haksızlığa uğramak
- Başkasının davranışlarından zarar görmek
- Düşünce ve duygularının önemsenmemesi
- Çaresizlik

Bilişsel davranışçı teoriye bakılırsa öfke faktörleri; geçmişteki tecrübeleri, başkalarından öğrenilmiş olan davranış kalıpları, genetik yatkınlık, problem çözebilme kabiliyetinin olmamasıdır. Engellenmeye karşı tolerans düşüklüğü de öfkenin kaynağını belirler. Yaşamda sık sık hissettiğimiz fiziksel ve duygusal acı, alkol kullanımı, kötü bir gün yaşamak benzeri unsurlar engellenmeye karşı toleransı azaltmaktadır (Loo'dan aktaran Hendricks ve diğerleri, 2013). Devamlı öfkenin yansıtıldığı bir ailede büyüme, içtimaî bakımdan öfkenin agresiflik ile eş anlamlı algılanması, çocukluk döneminde istismar ve

travma yaşamış olmak, stresi kontrolü yapamamak, duyguyu ifade etmenin yanlış olduğunu öğrenmek öfkenin ana faktörlerindedir. Çevresel olanların yanında, öfkeyle alakalı sorunlara sebep olan mühim bir faktör genledir. İkiz çocuklar ile gerçekleştirilen araştırmada ayrı ayrı büyütülen çocukların aynı öfke davranışlarını gösterdikleri anlaşılmıştır (Puff ve Seghers, 2015).

2.3. Öfkenin Boyutları

Öfkenin nedenlerine ilişkin bilgiler net değildir, çünkü bu alandaki pek çok çalışma öfkeden ziyade şiddet, saldırganlık gibi çalışmalar üzerine yoğunlaşmıştır. Öfke ile ilgili bilgilerin net olmamasına rağmen bilgiler toplumda öfke ve saldırganlık yaygınlığının yüksek olduğunu göstermektedir (Şahsavarani ve Noohi, 2015).

Tipik olarak insanların öfkelerine ilişkin tanımlamalarında ve ifadelerinde fizyolojik, sosyal ve psikolojik (bilişsel) olmak üzere üç boyuta rastlanmaktadır. Fizyolojik alan, sınırlama duygularının rahatsız edici durumlarıyla yüzleşmede vücutta meydana gelen fizyolojik ve somatik değişikliklerle ilgilidir (Day ve diğerleri, 2013).

Sosyal ve psikolojik (bilişsel) alanlar, algılanan öfkenin kişisel yorumlarını açıklar. Başka bir deyişle, bireylerin öfkeye ilişkin yorumlarının, kişinin içinde bulunduğu çevredeki öfkenin sosyal ve bilişsel bileşenlerine bağlı olduğu söylenebilir. Öfkenin fizyolojik algısının temelinde bireyin tepkileri, rasyonel ve irrasyonel inançlar, geçmiş deneyimler ve olayların birbirleriyle olan ilişkileri tarafından düzenlenir. Dolayısıyla öfkenin eylem boyutlarına göre bireyler, uyarının türüne ve kendi bilişsel ortamlarına göre farklı tepkiler vermektedir (Sârbescu ve diğerleri, 2012).

2.4. Öfkenin İşlevleri

Öfkenin işlevlerinden bir diğeriye savaş veya kaç tepkisidir. Charles Darwin'e göre duygular; bir canlıyı yaşamda tutmak için bir adaptasyondur. Canlının çevrede yaşanını bildiren bir sinyal görevi görmektedir. Organizma bu sinyallere karşı savaş, kaç veya sev benzeri bir tepki üretir (Puff ve Seghers, 2015).

Novaco'ya göre öfkenin işlevleri şu şekildedir:

Öfke enerji sağlayan bir duygudur.

Öfke kişinin negatif hislerini başkasına karşı dışa vurulmasını kolay hale getirir.

Öfke, kişiyi isteklerine ulaşma konusunda cesaretlendirir.

Öfke olay, durum ve insanlara karşı organizmayı uyarmaktadır (Novaco'dan aktaran Şahin, 2005).

2.5. Öfkenin Psikolojik Boyutu

Öfke; DSM-V te herhangi bir psikopatoloji sınıfında bulunmasa da; sağlıklı bir biçimde ifade edilmediği zaman pek çok psikolojik rahatsızlığın belirtileri arasındadır.

Bastırılan öfkenin depresyona sebebiyet verdiği pek çok araştırmada ifade edilmiştir. Karl Abraham depresyon hastaları üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada, sevgi kapasitelerinin nefret ile dolduğunu ve bu duruma üzüldüklerini anlar. Çocukları ele alan Melanie Klein; içsel yıkıcılık duygusu ve öfkenin depresyonda büyük bir rolü üstlendiğini ifade eder (Klein, 2016).

Birtakım psikodinamik teorilere bakılırsa öfke ve depresyonun alakası şöyledir:

Öfke; bir gerçeklik sonucunda meydana gelen ikincil gerçekliktir. En mühim nedeni; öz-saygının düşmesi ve erken yaşantılarda çaresizlik nedeniyle meydana çıkmasıdır.

Öfkenin temeli nedenseldir. Özne içsel olarak nesneye saldırır ise, iç canlılık ve mutluluğunu yitirir. Bu durum suçluluk duygusunu doğurur (Morgan ve Taylor, 2005).

Depresyonun yanında, öfke ataklarını yoğun bir şekilde yaşamakta olan kişilerde çeşitli psikolojik tanılar görülmektedir (Keskin ve diğerleri, 2011). Bireyin özelliklerine bakıldığı zaman; özgüveni düşük kişiler kolay bir isteği bile tehdit görmektedirler. Mükemmeliyetçi kişilerin yüksek standartları öfkeyi doğurmaktadır (Puff ve Seghers, 2015).

Sağlıklı yaşanmamakta olan öfke kişilerarası iletişimde de negatif sonuçlara sebebiyet vermektedir. Öfkeli kişi daha çok çatışma yaşamakta ve ön yargıya dayalı bir ilişki kurmaktadır (Çevik, 2017). Bu sebepten dolayı; kişinin çevresinde bulunan bireyler

ilişkilerine mesafe koymaktadır. Sosyal hayatının zayıflaması kişide negatif benlik algısı ve suçluluğa neden olmaktadır (Albayrak ve Kutlu, 2009).

2.6. Öfkenin Fizyolojik Boyutu

Öfke durumunda sempatik sinir sistemi aktif hale gelir. Beynin temporal lobundaki amigdala öfkelenme aşamasında mühim görev üstlenmektedir. Tetikleyici bir durumun meydana geldiğinde beyindeki her şey çok hızlı meydana gelmektedir. Beynin ürettiği katekolamin olarak isimlendirilen enerji ileticileri bir enerji patlaması yaratmaktadır. Bu aşamanın ardından fizyolojik etkiler meydana gelir (Hendricks ve diğerleri, 2013). Birçok fizyolojik belirti görülebilir (Şahin, 2005). Brentano, öfkenin fiziksel bir acı meydana getirdiği de belirtilir. Yumrukları ve dişlerini sıkmak vb. tepkiler öfkenin fiziksel acı meydana getirmesine örnektir (Calhoun ve Salomon, 1984).

Öfke durumunda kişi savaş veya kaç tutumunu sergilemekte, bu tutumun seçimindeyse vücutta bulunan adrenalin ve nöradrenalin devreye girer. Serotonin hormonunun öfke ve öfke davranışını regüle etme konusunda mühim bir etkisi vardır. Gerçekleştirilen bilimsel araştırmalara göre, saldırgan bir tutum sergileyen kişinin serotonin hormon seviyesi saldırgan davranış sergilemeyen kişiye oranla daha azdır (Hendricks ve diğerleri, 2013).

2.7. Öfkenin Kontrol Edilmesi

Öfke kontrolü, spor alanında giderek daha önemli bir araştırma alanı haline gelmiştir (Abrams, 2010). Öfke kontrolünü artıran ve sporcunun sporun amacına ulaşmak için duygularını uygun şekilde kullanmasına olanak sağlayan bir yetenektir (Mowlaie ve diğerleri, 2011).

Öfke kontrolünün amacı, öfkenin sebep olduğu duygusal hisleri ve fizyolojik uyarılmayı azaltmaktır (Malhotra, 2019). Öfkelendiğimiz şeyleri ortadan kaldıramayız veya onları değiştiremeyiz, ancak tepkilerimizi kontrol etmeyi öğrenebiliriz (Aktaran: Malhotra, 2019).

Spor sayesinde öfke kontrolü ve öfkeyi azaltmayı geliştiren uygulamaların katılımcılar üzerinde olumlu etkileri olduğu ifade edilmektedir (Malhotra, 2019; Lafuente ve diğerleri, 2021). Bu nedenle, öfke sorunları için terapinin amacı öfkeyi bastırmak değil, kontrol etmektir. Öfkeyi yönetmek için çeşitli stratejiler kullanılabilir ancak egzersiz hiçbir yan etkisi olmayan umut verici bir tedavi yöntemidir (Malhotra, 2019). Fiziksel aktivite, öfke ve saldırganlığın engellenmesinde önemli bir etkisi olduğu ifade edilmektedir (González-Gross ve López, 2015).

Fiziksel aktivite, mutluluk ve rahatlama hissi veren çeşitli beyin kimyasallarını uyandır. Kişi ayrıca düzenli olarak egzersiz yaptığında kendini daha iyi hisseder, bu da kendine olan güvenini artırabilir ve özgüvenini geliştirebilir. Fiziksel ve zihinsel sağlık birbiriyle bağlantılıdır. Fiziksel durumu iyileştirmek duyguları daha iyi yönetmeye yardımcı olur. Ayrıca egzersiz, terapi ve öfke yönetimi stratejileriyle birlikte kullanıldığında öfke ve hayal kırıklığını kontrol etmeye yardımcı olur (Aktaran: Malhotra, 2019).

2.8. Öfke İfade Tarzları

Öfke tarzları, hem iletişim kuran hem de alıcı olarak hepimizin bildiği güçlü olaylardır. Öfkeli bakışlar veya sözlü tepkiler gibi öfke ifadeleri kişinin fiziksel veya psikolojik sınırlarını korumak için kullanılabilir.

Öfke ifade tarzları duygusal dengeyi yeniden sağlamaya çalışan başa çıkma mekanizmaları olarak tanımlanabilir (Kerr ve Schneider, 2008). Öfke ifade tarzı, kişinin öfkeye tipik olarak tepki verme biçimini ifade eder (Wolf ve Foshee, 2003). Öfke ifade biçimi “öfkeyi dışa vurmak”, öfkenin kendinden uzağa yönlendirilmesi (Funkenstein ve diğerleri, 1954) veya öfkenin başkalarından dışarı çıkarılması olarak tanımlanmıştır (Wolf ve Foshee, 2003).

İçe dönük öfke ifade tarzı, öfkenin içe yöneltmesi ya da bastırılmış öfke olarak tanımlanmıştır (Jacobs ve diğerleri, 1989).

Öfkeyi ifade edebilmeye verilen değere rağmen, birçok insan öfkenin ifade edilmesini rahatsız edici bulmaktadır. İfade tarzlarını değerlendirmedeki sorunlardan biri, ifadeyi deneyimden ayırmanın zorluğudur. Örneğin, kendini ifade etme gücü yüksek olan insanlar, kendilerini daha az ifade eden insanlardan daha fazla duygu hissedebilirler veya duygusal

deneyimlerini bol miktarda sergileme konusunda kendilerini daha az ifade eden insanlara göre daha rahat hissedebilirler (Burrowes ve Halberstadt, 1987).

Çocuklar ve gençlerin öfke ifadeleri, sağlıkları ve kişiler arası etkileşimleri arasındaki bağlantıları anlamak, yetişkinlerde öfkenin uyumsuzluk ve hastalıkla ilişkili olduğuna dair kanıtlar göz önüne alındığında önemlidir (Kerr ve Schneider, 2008). Öfke ifade tarzlarının stresle başa çıkma mekanizmalarıyla ve psikolojik sağlıkla önemli ölçüde ilişkili olduğunu ifade edilmektedir (Diong ve Bishop, 1999).

İçe yönelik öfke tarzı ile yüksek tansiyon arasındaki ilişkiye, olumsuz yaşam tarzlarının etki ettiği ve öfkenin açıkça ifade edilmesinin de kan basıncı üzerinde doğrudan olumlu bir etkisi olduğu belirtilmektedir (Igna ve diğerleri, 2009).

Öfke ifade tarzları, kişilerin içinde yer aldığı ilişkisel bağlama göre de farklılık göstermekle birlikte çocuk ve ergenlerin kişilerarası ilişkilerini de etkileyebilir (Denham ve diğerleri, 2002).

Mace (1982) evlilikte aşk ve öfke üzerine yaptığı çalışmada dört öfke ifade tarzı tanımlamıştır: Öfkeyi boşaltmak, öfkeyi bastırmak, öfkeyi işlemek ve öfkeyi çözmek. Öfkeyi boşaltmak, sözlü ya da fiziksel olarak “kavga etmek” olarak görülüyor. Öfkeyi bastırmak, sözlü ya da fiziksel olarak “kavga etmek” olarak görülüyor. Öfkeyi işlemek her iki tarafın da duruma objektif olarak bakması olarak tanımlanıyor. Öfkeyi çözmek, kişinin kendisini durumdan ayırma ve “bu konuda hiçbir endişe duymamayı ve bu duruma dahil olmayı” kabul etme süreci olarak tanımlanmaktadır (Aktaran: Wolf ve Foshee, 2003).

Öfke ifade tarzlarına ilişkin bir başka çalışmada ise öfke ifadesi yapıcı ve yıkıcı olarak sınıflandırılmıştır. Yapıcı öfke ifadesi, öfkeyi ifade etmenin olumlu yollarını içerir ve “birden fazla kazananın olabileceği kişilerarası bir işlemi” içerir. Bunun aksine Holt, yıkıcı öfke ifadesini, “öfkeli kişinin ne pahasına olursa olsun kazanmak istediği” bir durum olarak tanımlıyor (Holt, 1970). Yıkıcı öfke ifadesi, öfkeyi dışa, öfkeyi içe ve Mace'in öfkeyi boşaltma, bastırma ve eritme ifade biçimlerine benzemektedir.

Yapıcı öfke ifade tarzına sahip kişi, herhangi bir eyleme geçmeden önce ya öfkesinin nesnesi olan kişiyle ya da bir başkasıyla tartışarak ya da kendini sakinleştirerek durumu iyileştirmeye çalışır. Yıkıcı doğrudan öfke ifade tarzı, öfkenin nesnesi olan kişiye karşı saldırgan davranmayı içermektedir. Yıkıcı dolaylı öfke ifade tarzı, öfkenin nesnesi olan kişiye yöneltilmeyen öfkedir (Wolf ve Foshee, 2003).

Çalışmanın bundan sonraki kısmında öfke tarzlarının demografik faktörler ile ilişkisine değinilecektir.

2.8.1. Öfke Tarzı ile Alakalı Faktörler

2.8.8.1. Eğitim ve Öfke

Öfkeyi kontrol altına almanın yollarının en iyi şekilde öğrenileceği ortam okullardır (Adana ve Arslantaş, 2011). Hem okuldaki hem de yaşam deneyimleri yoluyla eğitim süreci, ergenlerin dünya anlayışını şekillendirir ve gelecekte ihtiyaç duyulan bilgi ve becerilerin geliştirilmesi için bir temel sağlar (Moesarofah, 2024).

Eğitimin, öfkeyle ilgili süreçleri etkilediği bilinmektedir. Eğitim, aile kaynaklı öfke olasılığının düşük olmasıyla ilişkilidir. İyi eğitilmiş bireylerin daha az çocuğu vardır. Az çocuk olmasının ise daha düşük aile öfke riskiyle ilişkili olduğu ifade edilmiştir. Eğitim, öfkenin algılanan uygunluğuyla pozitif, öfkenin gösterilmesiyle ise negatif ilişkilidir. Öfke yönetimi analizlerinde eğitimin bilişsel esneklik ve problem çözme olasılığını artırdığı ancak iletişim üzerindeki etkisinin kontrol duygusuna bağlı olduğu görülmektedir (Schieman, 2000).

Eğitim ve öfke kontrolü arasında ki ilişkiye cinsiyet açısından bakıldığında erkekler lehine pozitif yönde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Boylan ve Ryff, 2013). Eğitimin öfke kontrolü üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu ifade edilmektedir (Serin ve Genç, 2011; Boylan ve diğerleri, 2015; Bahrami ve diğerleri, 2016; Sadagheyani ve diğerleri, 2021).

Eğitimin, depresyon ve kaygı gibi duyguları azalttığı, aynı zamanda "birine bağırma" riskini de önemli ölçüde azalttığı ifade edilmiştir (Schieman, 2000). Öfke ataklarının eğitim ile pozitif ilişkili olduğu, Eğitim seviyesi azaldıkça öfke ataklarının arttığı ifade edilmiştir (Mittleman ve diğerleri, 1997).

Sonuç olarak eğitim, öfkeyle ilgili süreçleri etkileyen kişisel ve sosyal koşulları düzenlemektedir (Schieman, 2000).

2.8.1.2. Yaş ve Öfke

Öfke en sık yaşanan olumsuz duygulardan biridir (Averill, 1983). Öfke yalnızca yüksek derecede uyarılmış olumsuz duyguların yaşanmasını değil, aynı zamanda sıklıkla suçun başkalarına atfedilmesini de içerir (Phillips ve diğerleri, 2006).

Yaş ve öfke arasında bir bağlantı var mıdır? Yaşla ilgili alan yazında yer alan görüşler ve öfkeyle ilgili çalışmaları incelediğimizde, öyle olduğuna işaret ediyor.

Yapılan çalışmada ise bu sonucu desteklemektedir. Kişilerin yaşı arttıkça öfke kontrolü sıklığının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır. (Song Ji-eun ve diğerleri, 2009). Bu aynı sonuç zamanda yaş ilerledikçe çoğu insanın genel olarak öfke kontrolünü kullanmaya başladığı anlamına da geldiği söylenebilir.

Genç yetişkin grubunun yaşlı gruptan daha fazla dışa yönelik öfke ifade tarzına sahip olduğu belirtilmiştir (Stoner ve Spencer, 1987). Thomas (2002) öfkeyi açıkça ifade etme eğiliminde yaşın önemli bir fark olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yaşlı yetişkinlerin günlük yaşamlarında genç yetişkinlere göre daha düşük düzeyde öfke deneyimlediklerini bildirdiğine dair bazı göstergeler vardır (Scieman, 1999; McConatha ve diğerleri, 1997; Phillips ve diğerleri, 2006).

Yapılan bazı çalışmalar, genç ve erkek bisiklet sürücülerinin agresif ifade sıklığının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Sarbescu, 2012; Ge ve diğerleri, 2015). Alan yazı incelendiğinde genel olarak öfke ifade tarzının yaşla bir bağlantısı olduğunu ve insanlar yaşlandıkça öfkelerini kontrol altında tutmayı öğrendiği düşünülmektedir.

2.8.1.3. Cinsiyet ve Öfke

Cinsiyet düşünceleri, "kadınların ve erkeklerin kişisel özelliklerine ilişkin yapılandırılmış bir dizi inanç" olarak tanımlanmıştır (Ashmore ve Del Boca, 1979). Bu inançlar doğası gereği kuralcıdır (Stoppard ve Kalın, 1978). Kadınların ve erkeklerin günlük yaşamda başkaları tarafından nasıl görüldüğünü etkiler (Smith ve diğerleri, 1989).

Öfke, engellenen hedefler ve toplumsal kuralları ihlal eden diğer kişiler nedeniyle kadın ve erkeklerde eşit sıklıkta yaşanan bir duygudur (Fischer ve Evers, 2009). Öfkesini dışa

vurma eğilimi daha yüksek olan bireyler genellikle daha fazla saldırganlık sergilerler; erkekler de kadınlara göre daha saldırgan olma eğilimindedir (Kim ve diğerleri, 2022).

Alan yazında yapılan çalışmalar incelediğinde cinsiyet ve öfke arasında hem bağlantı olduğunu ileri süren çalışmalar hem de anlamlı olmadığını ifade eden çalışmalar vardır.

Öfke kontrolü ve cinsiyet arasında pozitif yönde ilişki olduğu sonucuna ulaşmalarına rağmen (Thomas, 2002; Boylan ve Ryff, 2013), erkekler ve kızlar arasında öfke kontrolünün duygusal katılımı tahmininde cinsiyet farklılığı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (O'Neal ve diğerleri, 2024).

2.8.1.4. Kişilik Özellikleri ve Öfke

Kişilik özellikleri ile duygusal durumlar arasındaki ilişkilerin incelenmesi, hangi kişilik özelliklerinin bireyleri öfke ifadesine yatkın hale getirdiğini tespit etmemizi sağlayacaktır.

Önceki araştırmalar, öfkeyi deneyimleme (öfkeye yatkınlık) ve bunu ifade etme eğiliminde önemli bireysel farklılıklar olduğunu göstermiştir (Jones ve diğerleri, 2011). Beş büyük kişilik özellikleri sıklıkla öfke deneyimi ve ifadesi açısından incelenir; öfke deneyimi tipik olarak nevrotiklikle, öfke ifadesi ise uyumlulukla ilişkilidir (Costa ve diğerleri, 1989).

Pease ve Lewis (2015) tarafından yakın zamanda yapılan bir araştırma, nevrotiklik ve uyumluluk, öfke ifadesinin özellik düzeyindeki bileşenleriyle ilişkiliyken, vicdanlılık ve dışadönüklük, öfke ifadesinin daha odaksal bileşenleriyle bağlantılıydı. Ayrıca nevrotiklik ile öfke ifadesi arasındaki ilişkinin uyumluluk ve vicdanlılık tarafından düzenlendiği görülmüştür. Ayrıca bir özellik olarak duygu farklılaşmasının, öfke ve saldırgan tepkiler arasındaki ilişkiyi zayıflatarak saldırgan tepkiyi yumuşattığı da gösterilmiştir (Pond ve diğerleri, 2012).

Kişilik araştırmaları, temel kişilik özellikleri ile duygu durumları arasında bir etkileşim olduğunu öne sürse de (Pease ve Lewis, 2015), diğer taraftan kişilik ve anlık duygular ile öfke arasındaki etkileşimli etkilere bugüne kadar neredeyse hiç ilgi gösterilmediği ifade edilmiştir (Mill ve diğerleri, 2018). Kişilik özellikleri ile anlık duygular arasındaki etkileşimler, bazı duyguların (iğrenme, küçümseme, üzüntü, şaşkınlık ve kızgınlık

gibi) etkisinin kişilik özellikleri tarafından yönetildiğini göstermektedir (Mill ve diğerleri, 2018).

2.9. Spor ve Öfke

Spor, doğası gereği bedensel, zihinsel, duygu, öz kontrol sistemi, özel bir ahlaki kaygı ve yaşam kalitesini en üst düzeye çıkarma mücadelelerinden birisi olmakla birlikte bir arayıştır (Yamaner, 2001; Erdemli, 2006; Turan ve diğerleri, 2020). Öfke ise, bireylerin kendilerini korumak ve isteklerini gerçekleştirmek için kullandıkları, bireyin kendisini tehdit altında hissettiği olumsuz bir davranışla karşılaştığında ortaya çıkan duygusal bir durumdur (Ramirez ve Andreu, 2006).

Sporcular, rekabet ortamında hem uyum hem de değişim talepleri karşısında anlık olarak duygusal değişim ve stres yaşamaktadır (Yazıcı ve Mergan, 2022). Her insanın sahip olduğu öfke ve öfkeyle baş etme yolları son derece önemlidir. Günümüz spor anlayışının kazanma ve başarı üzerine kurulu olması ekonomik kaygıları da ön plana çıkarmakta ve spor alanlarında öfke, saldırganlık gibi anti sosyal davranışların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Görgüt ve Tuncel, 2017). Sporda her ne olursa olsun kazanma arzusunun getirdiği düşüncesiz öfke ve saldırgan davranışlar ağır sonuçlara yol açabilmektedir (Berrebi, 2018). Ne yapılsa yapılsın kazanma algısı, maddi kazançlar, prestij ve şöhrete sahip olma isteği gibi durumlar da sporcuların saf kazanma duygusuyla hareket etmelerine neden olabilir. Bu nedenle saf kazanma algısıyla davranan sporcular, rekabetin de etkisiyle sporun değerlerini önemsememekte ve rakiplerine zarar verici davranışlara yönelebilmektedirler (Çağlayan ve diğerleri, 2018).

Spor içerisinde öfke denilince aklımıza daha çok olumsuzluklar geldiğini ifade edebiliriz. Ancak öfkenin hedeflere ulaşmada olumlu yanları da vardır (Lench ve diğerleri, 2023). Bu olumlu yanlardan biri fiziksel egzersizin, öfke ve saldırganlığın engellenmesinde önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir (Lafuente ve diğerleri, 2021). Buna rağmen spor ile öfke arasındaki ilişki net değildir. Örneğin Amerikan futbolu oyuncuları, genellikle diğer oyunculara vurmaya, koşmaya ve engellemeye içeren sporun şiddet içeren doğasından dolayı daha öfkeli, benzer şekilde basketbol, karate veya atıcılık yapan sporcularda yaptıkları sporun doğası gereği daha fazla fiziksel şiddet, saldırganlık ve öfke sergilemektedirler (Guilbert, 2006; Steinfeldt ve Steinfeldt, 2012). Öfkenin motivasyonu artırıp enerjinin harekete

geçmesini kolaylaştırarak performansa fayda sağladığı ifade edilmiştir (Ruiz ve Hanin, 2004; Ruiz ve Hanin, 2011). Aynı şekilde Robazza ve Bortoli (2007) ragbi oyuncularını ile ilgili yaptıkları çalışmalarında öfkenin performansa faydası olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Alan yazında da ifade edildiği üzere öfke sadece olumsuz duyguları yansıtmaz, spor üzerinde olumlu duyguların yaşanmasına da sebep olabilmektedir.

2.10. Saldırganlık Kavramı ve Nedenleri

Saldırganlığın, kişinin hayatının tümüne nüfuz eden ve bir parçası olduğu kabul edilmek ile beraber, ivedi olarak çözülmesi gerektiren problemler; bireylerin başka bireylere saldırma sebeplerini bulmak ve saldırganlığın kurbanlar, saldırgan ve toplum üstündeki kötü etkilerini düşürme yolunu bulmaktır. Saldırganlık ile alakalı pek çok tanımlama ve tanımlama hususunda çok az uzlaşma vardır. Bazıları saldırganlığını itme, vurma vb. tepkiler ile açıklar iken, bazıları da tehditkâr konuşma, sözlü baskı vb. unsurları da bu kavrama ilave etmektedir. Bazı araştırmacılar kendi türüne zararı dokunmayı saldırganlık şeklinde tanımlar iken, bazıları ise canlı veya cansız herhangi bir varlığa zarar verme niyeti ile gerçekleştirilen tutumları bu kapsamda değerlendirir (Hogo ve Vaughan, 2006).

Saldırganlık, diğer nesne veya insanlara yöneltilmiş olan zararlı bir davranış şeklidir. Genel olarak öfke ve saldırganlık birbirleri ile bağlantıları bulunan sözcüklerdir. Öte yandan saldırgan davranışların duygusal düzeyinde yok edici duygular da vardır (Köknel, 1994). Saldırganlığı da öfkenin dışı ve bir nesneyi, bireyi yok etmeye yönelik belirtisi şeklinde tanımlanabilir. Fakat öfkenin daima saldırganlığa sebebiyet vermediği ve saldırgan davranmak için öfkelenmeye neden olmadığı da düşünülmelidir.

Hogo ve Vaughan (2006) saldırganlığı, birincil hedefin birine zararı dokunmak olan duygusal saldırganlık ve başka birine zarar vermenin hedefe giden yolda araç olduğu araçsal saldırganlık olarak 2'ye ayırır. Fromm (1993) ise saldırganlığı tanımlar iken savunucu ve kıyıcı saldırganlıktan bahsetmektedir. “Savunucu” saldırganlık, hayvan ve insanda ortak olan, hayati çıkarlar tehdit altında olduğunda meydana gelen, kalıtsal olarak programlanmış bir saldırma veya kaçma tepkisi olarak nitelendirilebilir. Bu savunucu saldırganlık, kişinin veya türün varlığını devam ettirmesine yarar, tehdit kaybolduğunda o da kaybolur. Diğer tür olan

“kıyıcı” saldırganlık, bir diğ er ifadeyle zalimlik ve yıkıcılıksa insanlara  zg udur. Çoğu memelilerde görülmez.

Saldırganlığın meydana gelmesinde pek çok unsur etkin olabilir. Saldırganlığın sebepleri arasında, birçok faktör sayılabilir (Morgan, 1993; Englander, 2003; McWhirter ve diğ erleri, 2004; Hogo ve Vaughan 2006).

2.11. Saldırganlıkla Alakalı Kuramsal Görüşler

Saldırganlık ile alakalı birçok kuram ve kuramcının görüşleri vardır. Saldırganlık ile alakalı açıklamalar biyolojik ve sosyal olarak 2 kategoriye bölünmektedir. Hangisinin asıl bileşen olduğu konusu, kalıtım -  evre tartışmasının bir parçası şeklinde kabul edilir (Hogo ve Vaughan, 2006).

2.11.1. Etholojik Kuram

Kişi saldırganlığının içgüdüsel temellerini hayvan davranışlarıyla açıklayan bir kuramdır. Hayvanlarda olduğu gibi insanın da kalıtsal bir içgüdüsünün olduğu iddia edilir. Fakat bu i  güdünün hayati değeri hayvanlara kıyas ile daha belirsizdirler. Bu da hayvanlar gibi öldürme amacı ile kullanılacak organların olmaması ile açıklanır. İnsanlar öldürmek için silah kullanmaladırlar ve kavgadan vazgeçme konusunda taviz işaretleri olmadığından dolayı nerede duracağını bilemeyebilmektedirler. Gelişmiş teknolojiyle kişiler birbirlerine dokunduğu zarara tanıklık etme ve bunlardan vazgeçme zorunluluğu da hissetmemektedirler (Hogo ve Vaughan, 2006).

2.11.2. Psikoanalitik Kuram

Freud, içgüdülerin hepsini 2 başlıkta toplamıştır; yaşam ve ölüm içgüdüsü. Yaşam içgüdüleri, kişisel hayatın ve insan ırkının devamlılığını sağlamakta olan açlık, susuzluk,

cinsellik vb. içgüdüler arasındadır. Freud'un yıkıcı içgüdüler şeklinde tanımladığı ölüm içgüdüsünün en mühim türeviyse saldırganlıktır. Freud'a göre saldırganlık, kişinin kendine dönük yıkıcı tutumlarının dış dünyadaki objelere yönelmesidir. Kişi başka kişilerle savaşır veya onlara karşı davranışlar geliştirir; bunun sebebi kendini yok etme talebi ve hayat içgüdüleri birbirlerini etkisiz kılar veya biri diğerinin yerine geçebilir (Geçtan, 1993).

2.11.3. Evrimsel Sosyal Psikoloji

Yalnızca saldırganlık değil bütün sosyal davranışların biyolojik bir temeli olduğu iddia edilen bir yaklaşımdır. Bu görüşe göre bir tutum, o tutuma sebep olan genlerin yaşaması yoluyla gelişir. Bu genlerin daha uzun ömürlü olmaları, ileriki nesillere aktarılmaları ve etkilerini sürdürmelerine imkan tanımaktadır. Etholojik görüşte olduğu gibi saldırgan olmak kaynaklara ulaşma imkanını kolay hale getirir. Kişiler için saldırganlığın uyarlandığı amaçlar; ya mevcut kaynaklarını korumak ya da yeni kaynaklar bulmak adına içtimaî ve maddi üstünlüklere ulaşmayı içerir. Biyolojik yaklaşım saldırganlığın açıklaması hususunda yeterince görülmez; bunun nedeni bu yaklaşıma göre saldırganlığın bilinemeyen ve ölçülmeyen bir enerjiye dayanmasıdır (Geçtan, 1993; Hogo ve Vaughan, 2006).

2.11.4. Engellenme-Saldırganlık Kuramı (Hipotezi)

Genel olarak engellenme, beklenmekte olan bir ödülün geri çekilmesi, bir işte başarısız olmak veya bazı zamanlar sözel olarak küçümsemenin de olduğu değişik durumlarda meydana gelir (Tuzgöl, 1998). Eğer engellenme kötü bir niyetin sonucu şeklinde düşünülmez, kaza sonucu, haklı bir sebebe bağlı olarak algılanır ise, kişileri sinirlendirmemekte ve saldırganlık yaratmamaktadır (Freedman ve diğerleri, 1989).

Dollard ve diğerleri (1939), saldırgan davranışın oluşması için daima engellenmenin olmasının şart olması ve engellenmenin saldırganlığa sebep olduğu iddia edilmiştir. Onlardan 2 sene sonra Miller (1941), engellenmenin değişik tepkilere sebep olabileceğini, saldırganlığın da bunlardan yalnızca biri olacağını ifade etmiştir (Akt. Fromm 1993). Fromm'da (1994) engellenmenin sonucunda tepkisel şiddetin meydana geldiğini belirtmektedir. Herhangi bir

talepleri veya gereksinimleri engellendiğinde hayvanlar, çocuklar ve ergenlerde saldırgan davranışlar görülmektedir.

2.12. Saldırganlık ve Spor

Spor evrensel kural ve ilkelerine göre gerçekleştirilen, daha güçlü, hızlı ve yükseğe kısaca en iyiye ulaşmak amacı ile gerçekleştirilmiş olan, bir yarış ortamı olan, yarış, oyun ve eğlence aracıdır. Rekabet barındırmasının yanında sevgi ve saygıdır. Sporcular, antrenörler, idareciler veya seyircilerin, kişisel ya da sosyal sebeplerden ötürü sporun pozitif etkisini görmezden gelmesi, kötüye kullanması veya hedefinden saptırması, spor alanlarını saldırgan tutumların gerçekleştirildiği ve şiddetin olduğu bir savaş ortamına çevirebilir.

Sporda saldırganlık, sporcu, antrenör, taraftar vb. spora dahil olan öğelerden bir ya da birkaçının yarışma esnasında sosyal, ruhsal veya biyolojik unsurların etkisinde kalarak, spor branşına özgü kurallar haricinde hareket etmesi, rakibe zarar vermesi, sözel veya fiziksel tehdit meydana getirilmesi şeklinde açıklanabilir.

Motive olarak yalnızca başarıya odaklı takım, sporcu veya taraftarlar başarısızlık ile karşılaştıkları zaman büyük bir hayal kırıklığına uğrar, sonuç olarak oluşan kaygı ve stresin etkisi ile sportmenlik dışı tutumlar meydana gelebilir. Taraftar ve sporcu yarışma boyunca etkileşimdedir ve taraftarların saldırganlığa sürükleyen sözleri, sporcuların seyirciye etki eden davranışları, spor etkinliğinin saldırgan bir kimliğe bürünmesine sebebiyet verebilir.

Kitle psikolojisi, sporda saldırganlık ve şiddetin meydana gelmesinde önemlidir. Yalnız iken negatif tutumlar göstermekten çekinen kişiler, bir topluluk veya gruba ait olarak hareket ettikleri takdirde kendilerinde her şeyi yapma gücü bularak karşılaştıkları bütün engelleri yıkıp geçerler.

Sporda saldırganlık incelendiği zaman iki mühim nokta ön plana çıkar. İlk olarak saldırının gerçekleştirilme nedeni ve hangi kasıt ile gerçekleştirildiği araştırılmalıdır. Ardından saldırının yöneldiği hedef belirlenir. Seyircilerin bulunduğu mücadele gerektiren sporlarda saldırganlık tutumunun gösterilmesine uygun bir ortam hazırlanmıştır. Fakat ikili mücadelelerin gerçekleştiği spor dallarında rakibe zararı olan bütün hareketler saldırganlık şeklinde nitelendirilmez. Sporlarda bir hareketin saldırganlık şeklinde görülüp

görülemeyeceği, o spor dalına ait kurallar düşünülerek, hareketin niyeti göz önünde bulundurularak karar verilir.

2.12.1. Sporda Şiddet

İlk insanlar, beslenme, vahşi hayvan saldırılarından korunmak, yaşamını sürdürmek için avcılık yapmaya başladıklarında; avcılık, önemli bir uğraşı ve bir spor dalı olarak ortaya çıkmış, diğer spor dallarının da kaynağı olmuştur. Bu nedenle tüm spor dallarının kaynağında insanın kendisiyle ve başkalarıyla mücadelesi yer alır. Mars (1990) ise, saldırganlığın kültür ve çevre sonucu değil, doğuştan geldiğine, biyolojik temelli olduğuna inanmış, toplumsal yaşamda sporu ve benzeri alanları, yıkıcı saldırganlığın kontrolü için bir 4 supap olarak görmüştür

Aynı zamanda sosyal değişimler, aile, metropollerde yaşanan karmaşıklık, küçük yerlerdeki baskılar, göçler, gençlerin gelecek kaygısı, iletişim sorunları gibi pek çok neden sporda kendini şiddet olarak göstermiştir.

2.12.2 Futbolda şiddet ve Nedenleri

Şiddetin futbolda ortaya çıkışını; sporcu, yönetici, hakem, amigo, medya vb. faktörler teşvik etmektedir. Örneğin; maçlardan önce kulüp başkanı ya da sözcülerin karşı kulüp ve taraftarına yönelik sözlü saldırı ve kışkırtıcı davranışları, maç sırasında taraftarların gösterileri ve tezahüratları, oyuncuların sert davranışları, amigoların kışkırtmaları, hakemlerin bilerek ya da bilmeyerek hatalı kararları, tartışmalı durumlar, spor yazar ve yorumcularının taraflı kırıcı, yanlış ve sert yorumları, özellikle televizyon kanallarının reyting uğruna federasyonu, hakemi, kulüpleri suçlayan yayınları, sporda saldırgan davranışlara ve şiddet eylemlerine neden olmaktadır

Stadyumlarda, emniyet güçlerinin taraftara, taraftarın emniyet güçlerine karşı olumsuz tutum ve davranışları, kişinin müsabakaya hangi amaçla geldiği, yani kişinin psikolojik durumu sporda şiddetin nedenleri arasındadır.

Futbolcuların öfkelerini kontrol etmeleri, saldırganlık içeren davranışlara başvurmamaları kulüp yönetimi ve Amatör Futbol Disiplin Kurulu'ndan alınabilecek uzun süreli cezalardan koruyacaktır (Nas ve Çolakoğlu, 2017).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Tipi

Bu çalışma analitik kesitsel bir araştırmadır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2021-2022 Futbol Sezonunda Aydın Süper Amatör Ligi'ndeki 2 farklı grupta yer alan 18 takımda oynayan futbolcular (n=380) oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini seçkisiz örnekleme yöntemlerinden basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile belirlenen en küçük örneklem büyüklüğü 100 olarak hesaplanmıştır. Olası kayıplar göz önünde bulundurularak %37 eklem yapılarak örneklem büyüklüğü 137 olarak belirlenmiş ve araştırma 137 kişi ile tamamlanmıştır.

Dâhil Edilme Kriterleri

- Çalışmaya katılmaya gönüllü olmak
- Antrenmanlara düzenli olarak katılmak
- Müsabaka kadrosunda düzenli olarak yer almak

Dışlama Kriterleri

- İlgili formları eksik doldurmak
- 18 yaşından küçük olmak
- Sakatlık nedeniyle antrenman ve müsabakalara katılamamak.

3.3. Araştırmanın Uygulanacağı Yer ve Zaman

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (ADÜ) Sağlık Bilimleri Enstitüsü Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan araştırma onayı alınarak, izinle birlikte, Aydın Amatör Spor Kulüpleri Federasyonu'na (ASKF) başvurulmuştur. ASKF'den alınan izin belgesi etik kurul başvurusu esnasında verilen taahhüt gereğince ADÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'na verilmiştir. Araştırma kapsamında kullanılması ön görülen ölçek formunu Türkçeye uyarlayarak geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapan araştırmacılardan mail vasıtasıyla ölçek kullanım izinleri alınarak ekte sunulmuştur (Ek 1).

Ölçek uygulamaları, 2021-2022 Futbol Sezonunda Aydın Süper Amatör Ligi'nde 2 farklı grupta mücadele eden 18 takımın antrenmanlarından 45 dakika önce yapılmıştır. Ölçek uygulaması öncesinde araştırmanın amacı ve veri toplama araçları hakkında futbolculara bilgi verilmiştir. Ölçek uygulaması öncesinde her futbolcudan bilgilendirilmiş gönüllü onam formunun doldurularak imzalatılmıştır. Ölçek uygulamalarından elde edilen verilerin gizliliğine hassasiyet gösterilerek, bilimsel bir amaç dışında kesinlikle kullanılmayacağı ifade edilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

3.4.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından literatür taranarak hazırlanan Kişisel Bilgi Formu futbolcuların kişisel özelliklerini belirlemeye yönelik 15 sorudan oluşmaktadır (Afyon ve Metin, 2015; Nas ve Çolakoğlu, 2017; Aksu ve Tutar, 2020).

3.4.2. Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği

“Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği” Maxwell ve Moores, (2007) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, Gürbüz ve diğerleri (2019) tarafından Türkçeye uyarlanarak geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçek, “öfke” (1,2,3,4,5 ve 6. maddeler) ve “saldırganlık” (7,8,9,10,11 ve 12. maddeler) alt boyutları ile toplam 12 maddeden oluşan bir yapıya sahiptir. Ölçekte yer alan her bir ifade kesinlikle katılmıyorum (1) ve tamamen katılıyorum (5) arasında derecelendirilmiştir. Ölçeğin Cronbach’s Alfa iç tutarlık katsayıları saldırganlık alt boyutu için 0,79, öfke alt boyutu için 0,79 ve ölçeğin tamamı için 0,83 olarak hesaplanmıştır. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçekten elde edilen puan arttıkça saldırganlık ve öfke düzeyi artmaktadır.

3.5. İstatistiksel Yöntemler

Araştırmaya katılan futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerini belirlemeye yönelik ölçek uygulamalarından elde edilen veriler SPSS 25,0 paket programında %95 güven aralığında ve 0,05 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. Yaş, futbola başlama yaşı, süper amatör ligde oynama süresi, bugüne kadar oynanan futbol takımı sayısı, bugüne kadar bir sezonda görülen sarı ve kırmızı kart sayısı gibi değişkenlerden elde edilecek olan nicel veriler sınıflandırılarak nitel veriye dönüştürülmüştür. Medeni durum, eğitim durumu, anne-baba eğitim durumu, gelir düzeyi, profesyonel olarak futbol oynama durumu, futbol oynanan pozisyon ve saldırganlık - öfke eylemleri nedeniyle kulüp yönetim kurulu ve ASKF Amatör Futbol Disiplin Kurulu’ndan ceza alma gibi değişkenlerden elde edilecek nitel verilere göre futbolcular saldırganlık ve öfke düzeyi açısından karşılaştırılmıştır.

3.6. Normallik Analizi

Başarı puanlarının basıklık ve çarpıklık değerleri +1.5 ile -1.5 aralığındaysa normal dağılım görülmektedir (Tabachnick ve diğerleri, 2007).

Tablo 1. Normallik analizi değerlendirmesi.

Alt boyutlar	Ort.	Ss	En düşük	En yüksek	Çarpıklık	Basıklık
Öfke	2,9307	1,02514	1,00	5,00	,280	-,633
Saldırganlık	2,1168	,72743	1,00	3,83	,204	-,990
Toplam ölçek	2,5237	,78245	1,00	4,17	,183	-,821

Gerçekleştirilen analizlerin sonucu olarak basıklık ve çarpıklık değerlerinin bu aralıkta olması verilerin normal dağılım gösterdiği sonucunu vermektedir.

3.7. Ölçüm Yorumlarının Kullanımlarının Geçerliliği

Çalışmada kullanılan Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği ile ilgili olarak yapılmış güvenilirlik analizlerindeki değerlerin tamamı aşağıdaki tabloda sunulmuştur

Tablo 2. Toplam ölçek ve alt boyutlarının güvenilirlik değerleri.

Faktörler	Madde Sayısı	Cronbach Alfa
Öfke	6	,876
Saldırganlık	6	,750
Ölçek Toplam	12	,876

4. BULGULAR

4.1. Araştırmaya Dair Elde Edilen Demografik Bulgular

Araştırmaya dair elde edilen demografik değişkenler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3. Araştırmaya dair demografik bulgular.

Değişken		n	%
Yaş grubu	19-27 arası	82	59,9
	28-35 arası	55	40,1
Medeni durum	Bekâr	116	84,7
	Evli	21	15,3
Katılımcıların eğitim durumu	İlkokul	16	11,7
	Ortaokul	61	44,5
	Lise	53	38,7
	Üniversite	7	5,1
Anne eğitim durumu	İlkokul	40	29,2
	Ortaokul	39	28,5
	Lise	49	35,8
	Üniversite	9	6,6
Baba eğitim durumu	İlkokul	31	22,6
	Ortaokul	28	20,4
	Lise	58	42,3
	Üniversite	20	14,6
Gelir durumu	Gelir giderden az	18	13,1
	Gelir giderek denk	96	70,1
	Gelir giderden fazla	23	16,8

Tablo 3. Araştırmaya dair demografik bulgular (devam).

Futbola başlama yaşı	10 yaş ve altı	74	54,0
	11 yaş ve üstü	63	46,0
Süper amatör ligde oynama yılı	0-4 yıl	95	69,3
	5 yıl ve üstü	42	30,7
Futbol oynanan takımlar	1-4 takım	89	65,0
	5 takım ve üstü	48	35,0
Profesyonel futbol oynama durumu	Evet, oynadım	33	24,1
	Hayır, oynamadım	104	75,9
Takım kaptanlığı yapma durumu	Evet, yaptım	86	62,8
	Hayır, yapmadım	51	37,2
Oynanan pozisyon	Kaleci	20	14,6
	Savunma	44	32,1
	Orta saha	41	29,9
	Forvet	32	23,4
Ortalama sarı kart alma durumu	0-3 arası	91	66,4
	4 ve üstü	46	33,6
Ortalama kırmızı kart alma durumu	Hiç	83	60,6
	1 ve üstü	54	39,4
Öfke ve saldırganlık cezası alma durumu	Evet, aldım	8	5,8
	Hayır, almadım	129	94,2

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi araştırmada 19-27 yaş arası futbolcu 82 kişi (%59,9), 28-35 yaş aralığında ise 55 (%40,1) kişi; 116 kişinin (%84,7) bekar, 21 kişinin evli (%15,3) olduğu; çoğunluğunun (n=61, %44,5) ortaokul mezunu olduğu; yine çoğunluğunun anne (n=49, %35,8) ve baba (n=58, %42,3) eğitim durumunun lise olduğu; futbolcuların büyük bir bölümünün ise (n=96, %70,1) gelirlerinin giderlerine denk olduğu belirlenmiştir. Katılımcı futbolcuların çoğunluğu 10 yaş ve altında (n=74, %54,0) futbola başladığı; 0-4 yıl süper ligde oynadığı (n=95, %69,3), 1-4 takımda oynadığı (n=89, %65,0), profesyonel futbol oynamadığı (n=104, %75,9), takım kaptanlığı yaptığı (n=86, %62,8), takımlarında savunma pozisyonunda oynadığı (n=44, %32,1), 0-3 arası sarı kart gördüğü (n=91, %64,4), hiç kırmızı kart görmediği (n=83, %60,6) ve hiç Öfke ve saldırganlık cezası almadığı (n=129, %94,2) görülmüştür.

4.2. Futbolcuların Saldırganlık ve Öfke Düzeylerine Dair Bulgular

Ölçekten elde edilen puanın yüksek olması, saldırganlık ve öfke düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Derece	Açıklama
1	Çok düşük
2	Düşük
3	Orta
4	Yüksek
5	Çok yüksek

Buna göre saldırganlık ve öfke ortalamalarına bakıldığında, saldırganlığın ortalamasının altında olduğu görülmektedir (2,11). Öfke ortalamasına bakıldığında da ortalamasının üstünde yer aldığı belirlenmiştir (2,93).

Tablo 4. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyleri.

Düzy	n	\bar{x}	ss	En az	En çok
Öfke düzeyi	137	2,93	1,02514	1,00	5,00
Saldırganlık düzeyi	137	2,11	,72743	1,00	3,83

Öfke düzeyi değerlendirmesinde en az 1, en çok 5 olarak belirlenen puanlar; saldırganlık düzeyin en az 1 en çok 3,83 olarak belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgunun futbolcuların öfke düzeyinin saldırganlık düzeyinden daha yüksek olduğu şeklinde de yorumlanabilir.

4.3. Futbolcuların Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri İle Demografik Özelliklerine Dair Bulgular

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin yaş değişkeni ile farklılaşma durumuna dair yapılan t testi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile yaş değişkeni değerlendirmesi.

Alt boyutlar	Yaş	N	\bar{x}	ss	sd	t	p
Öfke Alt boyutu	17-24 yaş	82	2,0915	,72395	-,496	135	,621
	25 yaş ve üstü	55	2,1545	,73762			
Saldırganlık Alt Boyutu	17-24 yaş	82	2,7927	,92761	-1,943	135	,054
	25 yaş ve üstü	55	3,1364	1,13316			
Toplam Ölçek	17-24 yaş	82	2,4421	,71981	-1,498	135	,136
	25 yaş ve üstü	55	2,6455	,85995			

Yukarıdaki tablo incelendiğinde yapılan t-testi sonucunda, futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile yaş değişkeni arasında öfke alt boyutu, saldırganlık alt boyutu ve toplam ölçekte anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin medeni hali değişkeni ile farklılaşma durumuna dair yapılan t testi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile medeni durumu değerlendirmesi.

Alt boyutlar	Medeni durum	N	\bar{x}	ss	t	p
Öfke Alt boyutu	Bekar	116	2,0460	,70113	-2,741	,007
	Evli	21	2,5079	,76281		
Saldırganlık Alt Boyutu	Bekar	116	2,8118	,97914	-3,304	,001
	Evli	21	3,5873	1,04830		
Toplam Ölçek	Bekar	116	2,4289	,73485	-3,467	,001
	Evli	21	3,0476	,84721		

Yukarıdaki tablo incelendiğinde yapılan t-testi sonucunda, futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile medeni durumu değişkeni arasında öfke alt boyutu, saldırganlık alt boyutu ve toplam ölçek puanında anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir ($p < 0,001$). Evli futbolcuların bekar futbolculara göre ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin eğitim değişkeni ile farklılaşma durumuna dair yapılan anova analizi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile eğitim durumu değerlendirmesi.

Alt boyutlar	Eğitim	N	\bar{x}	ss	F	p	Fark
Öfke Alt Boyutu	1- İlkokul	16	2,1563	,78991	4,903	,003	1-2
	2- Ortaokul	61	2,9399	,97470			1-3
	3- Lise	53	3,0566	1,05356			1-4
	4- Üniversite	7	3,6667	,87665			
Saldırganlık Alt Boyutu	1- İlkokul	16	1,7604	,66380	1,605	,191	-
	2- Ortaokul	61	2,1557	,74776			
	3- Lise	53	2,1509	,72299			
	4- Üniversite	7	2,3333	,59317			
Toplam Ölçek	1- İlkokul	16	1,9583	,67426	4,119	,008	1-2
	2- Ortaokul	61	2,5478	,76882			1-3
	3- Lise	53	2,6038	,77330			1-4
	4- Üniversite	7	3,0000	,68381			

Yukarıdaki tablo incelendiğinde yapılan anova analizi sonucunda, futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile eğitim durumu değişkeni arasında saldırganlık alt boyutunda anlamlı bir farklılığa rastlanmazken; öfke alt boyutu ve toplam ölçek puanında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($p < 0,001$). Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacı ile yapılan Tukey testi sonucunda öfke alt boyutu ve toplam ölçek puanında ortaokul, lise ve üniversite mezunlarının, ilkokul mezunlarına göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin annenin eğitimi değişkeni ile farklılaşma durumuna dair yapılan anova analizi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 8. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile anne eğitim durumu değerlendirmesi.

Alt boyutlar	Anne eğitim durumu	N	\bar{x}	ss	F	p	Fark
Öfke Alt Boyutu	1- İlkokul	40	2,6000	,87527	3,535	,017	1-2
	2- Ortaokul	39	3,2179	1,05766			
	3- Lise	49	3,0612	1,01704			
	4- Üniversite	9	2,4444	1,13652			
Saldırganlık Alt Boyutu	1- İlkokul	40	1,9000	,67495	4,057	,009	1-2
	2- Ortaokul	39	2,2991	,77816			
	3- Lise	49	2,2381	,67786			
	4- Üniversite	9	1,6296	,62237			
Toplam Ölçek	1- İlkokul	40	2,2500	,69106	4,749	,004	1-2
	2- Ortaokul	39	2,7585	,81958			
	3- Lise	49	2,6497	,72966			
	4- Üniversite	9	2,0370	,82927			

Yukarıdaki tablo incelendiğinde yapılan anova analizi sonucunda, futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile anne eğitim durumu değişkeni arasında saldırganlık alt boyutu, öfke alt boyutu ve toplam ölçek puanında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($p < 0,001$). Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacı ile yapılan Tukey testi sonucunda öfke alt boyutu, saldırganlık alt boyutu ve toplam ölçek puanında annesi ortaokul, lise ve üniversite mezunu olanların, annesi ilkokul mezunu olanlara göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin babanın eğitimi değişkeni ile farklılaşma durumuna dair yapılan anova analizi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile baba eğitim durumu değerlendirmesi.

Alt boyutlar	Baba eğitim durumu	N	\bar{x}	ss	F	p	Fark
Öfke Alt Boyutu	1- İlkokul	31	2,5806	,78513	4,463	,005	1-2
	2- Ortaokul	28	3,1905	,86628			3-4
	3- Lise	58	3,1552	1,13377			
	4- Üniversite	20	2,4583	,96862			
Saldırganlık Alt Boyutu	1- İlkokul	31	1,8118	,62914	6,808	,000	1-2
	2- Ortaokul	28	2,5000	,80508			2-4
	3- Lise	58	2,2069	,69411			
	4- Üniversite	20	1,7917	,54040			
Toplam Ölçek	1- İlkokul	31	2,1962	,61597	6,631	,000	1-2
	2- Ortaokul	28	2,8452	,73518			1-3
	3- Lise	58	2,6810	,81711			2-4
	4- Üniversite	20	2,1250	,66475			3-4

Yukarıdaki tablo incelendiğinde yapılan anova analizi sonucunda, futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile baba eğitim durumu değişkeni arasında saldırganlık alt boyutu, öfke alt boyutu ve toplam ölçek puanında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir ($p < 0,001$). Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacı ile yapılan Tukey testi sonucunda öfke alt boyutunda babası ortaokul mezunu olanların ilkokul mezunu olanlara göre, lise mezunu olanların üniversite mezunu olanlara göre ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Saldırganlık alt boyutunda babası ortaokul mezunu olanların ilkokul ve üniversite mezunu olanlara göre ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Toplam ölçek puanında babası ortaokul ve lise mezunu olanların ilkokul mezunu olanlara

göre, babası ortaokul ve lise mezunu olanların üniversite mezunu olanlara göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin gelir değişkeni ile farklılaşma durumuna dair yapılan anova analizi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 10. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile gelir durumu değerlendirmesi.

Alt boyutlar	Gelir durumu	N	\bar{x}	ss	F	p
Öfke Alt Boyutu	1- Gelir giderden az	18	3,0741	,75887		
	2- Gelir gidere denk	96	2,8802	1,04789	,395	,675
	3- Gelir giderden fazla	23	3,0290	1,12776		
Saldırganlık Alt Boyutu	1- Gelir giderden az	18	2,1759	,74420		
	2- Gelir gidere denk	96	2,1250	,73469	,204	,816
	3- Gelir giderden fazla	23	2,0362	,70881		
Toplam Ölçek	1- Gelir giderden az	18	2,6250	,65508		
	2- Gelir gidere denk	96	2,5026	,78996	,185	,831
	3- Gelir giderden fazla	23	2,5326	,86484		

Yukarıdaki tablo incelendiğinde yapılan anova analizi sonucunda, futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile gelir durumu değişkeni arasında öfke alt boyutu, saldırganlık alt boyutu ve toplam ölçekte anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin futbola başlama yaşı değişkeni ile farklılaşma durumuna dair yapılan t testi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 11. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile futbola başlama yaşı değerlendirilmesi.

Alt boyutlar	Futbola başlama yaşı	N	\bar{x}	ss	t	p																					
Öfke Alt boyutu	10 yaş ve altı	74	2,8604	1,06523	-,869	,386																					
	10 yaş üstü	63	3,0132	,97794			Saldırganlık Alt Boyutu	10 yaş ve altı	74	2,0541	,76157	-	,276	10 yaş üstü	63	2,1905	,68382	1,095	Toplam Ölçek	10 yaş ve altı	74	2,4572	,83245	-	,282	10 yaş üstü	63
Saldırganlık Alt Boyutu	10 yaş ve altı	74	2,0541	,76157	-	,276																					
	10 yaş üstü	63	2,1905	,68382	1,095		Toplam Ölçek	10 yaş ve altı	74	2,4572	,83245	-	,282	10 yaş üstü	63	2,6019	,71802	1,079									
Toplam Ölçek	10 yaş ve altı	74	2,4572	,83245	-	,282																					
	10 yaş üstü	63	2,6019	,71802	1,079																						

Yukarıdaki tablo incelendiğinde yapılan t-testi sonucunda, futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile futbola başlama yaşı değişkeni arasında öfke alt boyutu, saldırganlık alt boyutu ve toplam ölçekte anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin süper amatör ligde oynama yılı değişkeni ile farklılaşma durumuna dair yapılan t testi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 12. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile süper amatör ligde oynama yılı değerlendirmesi.

Alt boyutlar	Süper amatör ligde oynama yılı	N	\bar{x}	ss	t	p
Öfke Alt boyutu	0-4 yıl	95	2,8263	,98208	-1,807	,073
	5 yıl ve üstü	42	3,1667	1,09198		
Saldırganlık Alt Boyutu	0-4 yıl	95	2,0561	,70317	-1,474	,143
	5 yıl ve üstü	42	2,2540	,77060		
Toplam Ölçek	0-4 yıl	95	2,4412	,73937	-1,873	,063
	5 yıl ve üstü	42	2,7103	,85207		

Yukarıdaki tablo incelendiğinde yapılan t-testi sonucunda, futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile süper amatör ligde oynama yılı değişkeni arasında öfke alt boyutu, saldırganlık alt boyutu ve toplam ölçekte anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin profesyonel futbol oynama değişkeni ile farklılaşma durumuna dair yapılan t testi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 13. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile profesyonel futbol oynama değerlendirmesi.

Alt boyutlar	Profesyonel futbol oynama durumu	N	\bar{x}	ss	t	p
Öfke Alt boyutu	Evet, oynadım	33	3,2828	1,10749	2,300	,023
	Hayır, oynamadım	104	2,8189	,97684		
Saldırganlık Alt Boyutu	Evet, oynadım	33	2,3636	,77779	2,271	,025
	Hayır, oynamadım	104	2,0385	,69644		
Toplam Ölçek	Evet, oynadım	33	2,8232	,81962	2,576	,011
	Hayır, oynamadım	104	2,4287	,74954		

Yukarıdaki tablo incelendiğinde yapılan t-testi sonucunda, futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile profesyonel futbol oynama değişkeni arasında öfke alt boyutu, saldırganlık alt boyutu ve toplam ölçek puanında anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$). Profesyonel futbol oynamayan futbolcuların, profesyonel futbol oynayan futbolculara göre ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin oynanan takım sayısı değişkeni ile farklılaşma durumuna dair yapılan t testi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 14. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile oynanan takım sayısı değerlendirmesi.

Alt boyutlar	Oynanan takım sayısı	N	\bar{x}	ss	t	p
Öfke Alt boyutu	1-4 takım	89	2,6573	,88562	-4,547	,000
	5 takım ve üstü	48	3,4375	1,08101		
Saldırganlık Alt Boyutu	1-4 takım	89	1,9775	,68589	-3,150	,002
	5 takım ve üstü	48	2,3750	,73859		
Toplam Ölçek	1-4 takım	89	2,3174	,68036	-4,488	,000
	5 takım ve üstü	48	2,9063	,82148		

Yukarıdaki tablo incelendiğinde yapılan t-testi sonucunda, futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile oynanan takım sayısı değişkeni arasında öfke alt boyutu, saldırganlık alt boyutu ve toplam ölçek puanında anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir ($p < 0,001$). 5 takım ve üstü oynamayan futbolcuların, 1-4 takımında futbol oynayan futbolculara göre ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin takım kaptanlığı yapma değişkeni ile farklılaşma durumuna dair yapılan t- testi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 15. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile takım kaptanlığı yapma değerlendirmesi.

Alt boyutlar	Takım kaptanlığı	N	\bar{x}	ss	t	p
Öfke Alt boyutu	Evet, yaptım	86	3,0581	,98842	1,908	,058
	Hayır, yapmadım	51	2,7157	1,05950		
Saldırganlık Alt Boyutu	Evet, yaptım	86	2,1628	,75233	,961	,338
	Hayır, yapmadım	51	2,0392	,68361		
Toplam Ölçek	Evet, yaptım	86	2,6105	,77496	1,697	,092
	Hayır, yapmadım	51	2,3775	,78073		

Yukarıdaki tablo incelendiğinde yapılan t-testi sonucunda, futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile takım kaptanlığı yapma değişkeni arasında öfke alt boyutu, saldırganlık alt boyutu ve toplam ölçekte anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin oynadığı pozisyon değişkeni ile farklılaşma durumuna dair yapılan anova analizi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 16. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile oynadığı pozisyon değerlendirmesi.

Alt boyutlar	Pozisyon	N	\bar{x}	ss	F	p
Öfke Alt Boyutu	1- Kaleci	20	3,1417	1,16513	,443	,722
	2- Savunma	44	2,9167	,99579		
	3- Orta Saha	41	2,8211	,95408		
	4- Forvet	32	2,9583	1,08756		
Saldırganlık Alt Boyutu	1- Kaleci	20	2,3667	,78658	1,168	,324
	2- Savunma	44	2,1477	,68503		
	3- Orta Saha	41	2,0244	,73557		
	4- Forvet	32	2,0365	,73046		
Toplam Ölçek	1- Kaleci	20	2,7542	,92815	,816	,487
	2- Savunma	44	2,5322	,72742		
	3- Orta Saha	41	2,4228	,73158		
	4- Forvet	32	2,4974	,82753		

Yukarıdaki tablo incelendiğinde yapılan anova analizi sonucunda, futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile futbol oynadığı pozisyon değişkeni arasında öfke alt boyutu, saldırganlık alt boyutu ve toplam ölçekte anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin sarı kart görme değişkeni ile farklılaşma durumuna dair yapılan t- testi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 17. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile sarı kart görme değerlendirmesi.

Alt boyutlar	Sarı kart görme	N	\bar{x}	ss	t	p
Öfke Alt boyutu	Hiç	83	2,9598	1,11609	,412	,681
	1 ve üstü	54	2,8858	,87525		
Saldırganlık Alt Boyutu	Hiç	83	2,1426	,70333	,513	,609
	1 ve üstü	54	2,0772	,76801		
Toplam Ölçek	Hiç	83	2,5512	,80688	,508	,612
	1 ve üstü	54	2,4815	,74881		

Yukarıdaki tablo incelendiğinde yapılan t-testi sonucunda, futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile sarı kart görme değişkeni arasında öfke alt boyutu, saldırganlık alt boyutu ve toplam ölçekte anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin kırmızı kart görme değişkeni ile farklılaşma durumuna dair yapılan t- testi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 18. Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile kırmızı kart görme değerlendirilmesi.

Alt boyutlar	Kırmızı kart göreme	N	\bar{x}	ss	t	p
Öfke Alt boyutu	0-3 arası	91	2,7399	,97917	-3,163	,002
	4 ve üstü	46	3,3080	1,01954		
Saldırganlık Alt Boyutu	0-3 arası	91	2,0366	,72171	-1,830	,070
	4 ve üstü	46	2,2754	,72027		
Toplam Ölçek	0-3 arası	91	2,3883	,75668	-2,928	,004
	4 ve üstü	46	2,7917	,77115		

Yukarıdaki tablo incelendiğinde yapılan t-testi sonucunda, futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile kırmızı kart görme değişkeni arasında saldırganlık alt boyutunda anlamlı bir farklılığa rastlanmazken, öfke alt boyutu ve toplam ölçekte anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$). 4 ve üstü kırmızı kart gören futbolcuların, 0-3 arası kırmızı kart gören futbolculara göre ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

5. TARTIŞMA

Futbolcularda saldırganlık ve öfke düzeyleri ve demografik durumlarıyla olan ilişkisinin sonuçları aşağıda yer almaktadır

Futbolcuların saldırganlık ve öfke ortalamaları sonuçlarına göre saldırganlık oranları öfke düzeyinden daha düşüktür. Bovolon ve diğerleri (2024) yapmış oldukları çalışmada bireysel sporları uygulayan rekabetçi sporcular, en yüksek saldırganlık seviyelerini gösterirken, takım sporları uygulayan sporcuların da en yüksek öfke seviyesi gösterdikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Afyon ve Metin (2015) amatör futbolcuların saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre değerlendirdikleri çalışmada saldırganlık düzeylerinin orta seviyede olduğu belirlenmiştir. Maxwell (2004) de yaptığı çalışmada bireysel sporla uğraşan bireylerde, takım sporuyla uğraşanlara göre daha az sıklıkta saldırganlık eğilimi görüldüğünü belirtmiştir. Yapılan başka bir araştırmada da bireysel sporlarda daha düşük seviyede saldırganlık ve öfke görülmüştür (Maxwell ve diğerleri, 2009). Ayrıca erkeklerin kadınlara göre daha fazla fiziksel saldırgan davranışlar sergilediğini gösteren çalışmalar mevcuttur (Tuckers ve Parks, 2001; Björkqvist, 2018).

Gencheva (2015), futbol, ragbi ve çim hokeyi sporcularında rekabetçi saldırganlık ve rekabetçi öfkeyi incelediği çalışmada, saldırganlık ve rekabetçi öfke sonuçlarında en yüksek değerlere futbolcuların bulunduğu grupta ulaşıldığı sonucuna ulaşmıştır. Rekabetçi sporlara katılan erkeklerin daha yüksek düzeyde sürekli saldırganlık bildirdikleri tespit edilmiştir (Forbes ve diğerleri, 2006). Özmen (2023) Yüksek düzeyde fiziksel temasın olduğu sporlardan ve daha düşük veya daha genç rekabet kategorilerinde yer alan sporcular, daha düşük düzeyde temas ve daha yüksek rekabet düzeyinde spor yapanlara göre daha agresif olma eğiliminde oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Sofia ve Cruz, 2017; Özmen, 2023).

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile yaş, gelir, futbola başlama yaşı, süper amatör ligde oynama yılı, takım kaptanlığı yapma, futbol oynadığı pozisyon ve sarı kart görme durumu değerlendirmesinde anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Araştırma sonuçlarımıza paralel olarak Özmen (2023) spor yaşının saldırganlık ve öfke davranışlarında istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Nas ve diğerleri (2016), çalışmalarında futbolcuların öfke durumlarını etkileyen etmenleri belirlemeyi amaçlamıştır.

Çalışma sonucunda futbolcuların yaşları ile öfke durumları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı bildirilmiştir. Certel ve Bahadır (2012) çalışmalarında cinsiyet, spor branşı, spor yaşı, milli sporcu olma durumuna göre benlik saygısı, sürekli öfke-öfke ifade tarzlarında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Akpınar ve diğerleri (2012), lisans öğrenimi gören öğrencilerle yapmış oldukları sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının etkileyen etmenlerin incelendiği çalışmalarında öfke düzeyleri ile yaş durumu değerlendirmesinde bir ilişki olmadığı belirlenmiştir.

Çalışma sonucumuzun aksine yaştan saldırganlık ile öfke durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç olduğu ve bu sonucun küçük yaşlarda sporcuların daha saldırgan ve öfkeli oldukları sonucuna ulaşıldığı araştırmalar mevcuttur (Yazıcı, 2021; Özmen, 2023). Spanopoulos (2023), yaş arttıkça, saldırganlık eğilimi anlamlı olarak arttığı sonucuna ulaşmıştır. Bu konudaki önceki araştırmalarda da aynı sonuçlara ulaşılmıştır (Kavussanu ve Ntoumanis, 2003).

Giritoğlu ve Erzeybek (2020) yapmış oldukları çalışmada tecrübeli olmayan sporcuların tecrübeli sporculara göre öfke düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca Yazıcı (2021) antrenman yaşının artması ile sporcuların saldırgan olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kerr (2023) yaptığı çalışmada uzun yıllardır sporun içerisinde olanların futbol kurallarını çiğnemeye ve rakiplere karşı gözdağı veya misilleme olarak sahada şiddete başvurmaya istekli olduklarını gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Başaran ve ark. (2009) farklı branş sporcularıyla yaptıkları çalışmada spor yapma süresine ilişkin sürekli kaygı puanı arasında bir ilişki olduğunu ve spor yılı daha az olan sporcuların spor yılı daha fazla olanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek puanlara sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Saldırganlık faktörleri (fiziksel saldırganlık, öfke, düşmanca ve sözlü saldırganlık) arasında düşmanlık ve öfkenin oyuncuların davranışlarıyla yüksek düzeyde ilişkili olduğu keşfedildi (Farooque ve diğerleri, 2023).

Tiryaki (1996) çalışmasında, spor yapan kişilerde saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada gelir düzeyinin spor yapan kişilerde saldırganlık puanı ile anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Bu bulgu çalışmamızla paralellik göstermektedir. Çalışmamızın aksine Nas (2017) futbolcuların öfke ifade tarzı ve saldırganlık ilişkisini incelediği çalışmada futbol oynama süresi daha fazla olanların öfke puanlarının futbol oynama süresi daha az olan futbolculara göre daha düşük olduğu görülmüştür. Kurt ve

diğerleri (2012) futbolda farklı oynayış pozisyonlarında öfke ve öfke ifadesi açısından gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile medeni durumu değerlendirmesinde bekar futbolcuların evli futbolculara göre saldırganlık ve öfke düzeylerinin daha düşük olduğu görölmüştür. Karayılmaz (2006) amatör futbolcuların saldırganlık davranış nedenlerini araştırdığı çalışmasında bekar futbolcuların saldırganlık düzeylerinin evli futbolculara göre daha düşük olduğunu bildirmiştir. Elde edilen bu bulgu çalışmamızla paralellik göstermektedir.

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile eğitim durumu değerlendirilmesinde saldırganlık düzeyinde anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Öfke düzeyinde ise eğitim durumu ilkokul kademesinde olan futbolcuların, eğitim kademesi daha yüksek olan futbolculara göre öfke düzeyinin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Elde ettiğimiz bu bulgunun tersine Bahadır (2006) 'ın Konya spor taraftarı üzerinde yapmış olduğu çalışmasında; bireylerin eğitim düzeylerinin yükseldikçe şiddete eğilimlerinin azaldığını savunmaktadır. Başka bir araştırmada sporcuların gelişim seminerlerine katılması ile anlamlı bir farkın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Yazıcı, 2021). Çalışma sonucumuzun aksine, Yıldız ve diğerleri (2008) yaptıkları çalışmada eğitim durumu değerkenine göre inceledikleri futbolcuların sürekli öfke, öfke ve öfke kontrol boyutlarında anlamlı farklılık bulmuşlardır. Futbolcuların eğitim düzeyi arttıka öfke kontrolü konusunda daha başarılı olduklarını belirtmişlerdir. Eğitim durumunun saldırganlık ve öfke kontrolüyle bağlantılı olduğunu gösteren çalışmalarda mevcuttur (Özer, 1994; Balkaya ve şahin, 2003; Özkamalı, (2005); Schieman, 2003; Burnley, 2006; Boylan ve Ryff, 2013; Park ve diğerleri, 2013).

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile anne-baba eğitim durumu değerlendirmesinde eğitim kademesi arttıka saldırganlık ve öfke düzeylerinin yükseldiği belirlenmiştir. Uluğtekin (1976) yaptığı çalışmasında saldırganlığı etkileyen etmenlerden en önemlilerinden birinin "aile" olduğunu belirlemiştir. Giritlioğlu ve Erzeybek (2020) Genç sporcuların kaygı düzeylerini etkileyen birçok faktörün olduğu bu faktörlerden birinin de aile ortamı olduğunu ifade etmektedir. Bir araştırmanın bulgularına göre futbolcuların saldırganlık duygusu taşıyıp taşınamamasında, babalarının eğitim seviyesinin de etken bir rolü olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Afyon ve Metin, 2015). Benzer şekilde Yıldız (2009) yapmış olduğu araştırma sonucuna göre de eğitim seviyesi yükseldikçe öfke puanlarının da arttığını ifade etmektedir. Müsabakalar sırasında sergilenen sportmenlik dışı davranışlar, toplumdaki bireylerin davranışlarını etkileyecek kadar önemlidir. Bu nedenle toplumun en küçük birimi

olan ailede çocukların çekirdekten başlayarak spor ahlakıyla yetiştirilmesi gerekmektedir (Akdağcık ve diğerleri, 2022).

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile profesyonel futbol oynama durumu değerlendirmesinde profesyonel futbol oynayan futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür. Giritoglu ve Erzeybek (2020) amatör sporcuların profesyonel sporculara göre daha yüksek düzeyde öfke düzeylerine sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Davis ve ark. (2010) öfke modelleri ile fiziksel performans arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yaptıkları çalışmada öfke içe vurumu (anger-in) özelliğine sahip olan sporcularda, öfke dışı vurumu (anger-out) özelliğine sahip olan sporculardan daha düşük fiziksel performansa sahip olduklarını saptamıştır. Çalışma sonucumuzu aksine Yazıcı (2021) yapmış olduğu araştırmada profesyonel sporcuların amatör sporculara daha saldırgan oldukları sonucuna ulaşmıştır. Elit sporcuların, hedefe ulaşmadaki herhangi bir engel veya engellenmenin saldırganlıkla sonuçlanan hayal kırıklığına yol açtığı ifade edilmektedir (Sharma, 2023).

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile oynanan takım sayısı durumu değerlendirmesinde 1-4 takım da oynayan futbolcuların, 5 takım ve üstü takımda oynayan futbolculara göre saldırganlık ve öfke düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür. Nas (2017) çalışmamıza paralel olarak futbolcuların oynadığı takım sayısı üç – dört olanların, bir - iki takım olanlara göre daha yüksek olduğunu bildirmiştir.

Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile kırmızı kart görme durumu değerlendirmesinde 3'den az kırmızı kart gören veya hiç görmeyen futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür. Russel (1984)'e göre, spor ortamında verilmiş olan cezalar saldırganlığın ölçülmesi için kullanılır. Erşen (2000); yapmış olduğu çalışmada sarı ve kırmızı kart görme durumlarında mağlup olan takımların daha saldırgan davranışlarda buldukları sonucuna ulaşmışlardır. Ülkemizde özellikle kart görme durumlarının itiraz boyutu ile de ilgili olduğu söylenebilir. Gergen ve Gergen (1986) yapmış oldukları çalışmada İtalyan futbolcular ile İngiliz futbolcuların faul ortalamasının aynı olmasına rağmen İngiliz futbolcuların her temas sonrasında faul itirazı yapmadıklarına işaret ederek az kart görüldüğü sonucuna ulaşmışlardır (Akt: Afyon ve diğerleri; 2005). Öncü (2002), "Türkiye Profesyonel Futbol 1. Süper Ligi 2001–2002 Futbol Sezonunda Müsabaka Ortamında Sergilenen Saldırgan Davranışların Hangi Faktörlere Bağlı Olarak Değiştiğinin Tespit Edilmesi" isimli Yüksek Lisans tezinde kırmızı kartları saldırganlık durumunun

ölçülmesi hakkında kullanmıştır. Bu araştırmalara bakılırsa araştırmacı saldırganlık durumunun ölçülmesi konusunda kırmızı kartları değerlendirmiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın 2021-2022 Futbol Sezonu'nda Aydın Süper Amatör Ligi'nde oynayan futbolcularda saldırganlık ve öfke düzeyi ile ilişkili faktörlerin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

Katılımcı futbolcuların çoğunluğu 10 yaş ve altında (n=74, %54,0) futbola başladığı; 0-4 yıl süper ligde oynadığı (n=95, %69,3), 1-4 takımda oynadığı (n=89, %65,0), profesyonel futbol oynamadığı (n=104, %75,9), takım kaptanlığı yaptığı (n=86, %62,8), takımlarında savunma pozisyonunda oynadığı (n=44, %32,1), 0-3 arası sarı kart gördüğü (n=91, %64,4), hiç kırmızı kart görmediği (n=83, %60,6) ve hiç öfke ve saldırganlık cezası almadığı (n=129, %94,2) görülmüştür.

Futbolcularda saldırganlık ve öfke düzeyleri ve demografik durumlarıyla olan ilişkisinin sonuçları aşağıda yer almaktadır

- Futbolcuların saldırganlık ve öfke ortalamaları sonuçlarına göre saldırganlık düzeyi öfke düzeyinden daha düşüktür.
- Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile yaş, gelir, futbola başlama yaşı, süper amatör ligde oynama yılı, takım kaptanlığı yapma, futbol oynadığı pozisyon ve sarı kart görme durumu değerlendirmesinde anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.
- Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile medeni durumu değerlendirmesinde evli futbolcular, bekar futbolculara göre saldırganlık ve öfke düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.
- Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile eğitim durumu değerlendirilmesinde saldırganlık düzeyinde anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Öfke düzeyinde ise eğitim durumu ilkökul kademesinin üstünde olanlarda öfke düzeyinin de daha yüksek olduğu görülmüştür.
- Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile anne-baba eğitim durumu değerlendirmesinde üniversite hariç, eğitim kademesi arttıkça saldırganlık ve öfke düzeylerinin yükseldiği belirlenmiştir.
- Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile profesyonel futbol oynama durumu değerlendirmesinde profesyonel futbol oynayan futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin daha az olduğu tespit edilmiştir.

- Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile oynanan takım sayısı durumu değerlendirmesinde daha az takımda futbol oynayan futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin daha düşük olduğu anlaşılmıştır.
- Futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeyi ile kırmızı kart görme durumu değerlendirmesinde 3'den az kırmızı kart gören veya hiç görmeyen futbolcuların saldırganlık ve öfke düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar ışığında futbol sektörünün ilgili birimlerine, her sezon öncesi saldırganlık önleme adına eğitimler verilmesi önerilirken, bu çalışma ile ilgilenen araştırmacılara ise saldırgan davranışlar gösteren futbolcular üzerinde daha kapsamlı bir çalışmanın yapılabileceği önerilmektedir.

Saldırganlık düzeyleri yüksek olan gruplar üzerinde, spor psikolojisi konusunda eğitilmiş antrenör veya mentörler yardımı ile çalışmalar yapılabilir. Saldırganlık düzeyleri normale dönen sporcular böylelikle öncelikle kendilerine, daha sonra takımlarına, genel olarak ise ülke sporuna yararlı olacaklardır.

KAYNAKLAR

- Abrams, M. (2010). *Anger management in sport: Understanding and controlling violence in athletes*. Human Kinetics.
- Adana, F., ve Arslantaş, H. (2011). Ergenlikte öfke ve öfkenin yönetiminde okul hemşiresinin rolü. *Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 12 (1) (2011), 57-62
- Afyon, Y., Metin, S. (2015). Muğla Süper Amatör Ligi'ndeki futbolcuların saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 5-11.
- Akça, N., Yılmaz, A., Işık, O. (2014). Sağlık çalışanlarına uygulanan şiddet: Özel bir tıp merkezi örneği. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(1).
- Akdağcık, İ. Ü., Yoka, K., Turan, M. B., ve Yoka, O. (2022). Examination of the predictive power of the aggressiveness and anger levels of faculty of sports sciences students on the level of sportsmanship behavior. *Culture*, 7(18), 1395-1437.
- Akın L., Güler Ç. (2006). Halk Sağlığı Temel Bilgiler, Ankara: Hacettepe Yayınları.
- Aksu, A., Tutar, Ö. F. (2020). Elazığ 1. Amatör Küme futbolcularının saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Kesit Akademi Dergisi*, (23), 341-351.
- Aktuğlu, K., Hancı, H. (1999). *Acil Serviste Şiddet Tehdidi*. Hekimin Yasal Sorumluluk ve Hakları (Tıp ve Sağlık Hukuku). Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, Toprak Ofset, İzmir, 1-7
- Albayrak, B., Kutlu, Y. (2009). Ergenlerde Öfke İfade Tarzı ve İlişkili Faktörler. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2(3).
- Aldemir, S. (2021). *Hemşirelerde uyku kalitesi ile öfke ifade tarzı arasındaki ilişki*. Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, Denizli.
- Alpar, R. (2010). *Spor Sağlık ve Eğitim Bilimlerinde Örneklerle Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik-Güvenirlilik*. Ankara: Detay Yayıncılık, Ankara.
- Annagür, B. (2010). Sağlık çalışanlarına yönelik şiddet: Risk faktörleri, Etkileri, Değerlendirilmesi ve Önlenmesi. *Psikiyatride güncel yaklaşımlar*, 2 (2), 161- 173.
- Arslan, C. (2010). Öfke ve Öfkeyi ifade etme biçimlerinin, stresle başa çıkma ve kişilerarası problem çözme açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 10(1), 7-43.

- Asna, A. (2006). *Kuramda ve Uygulamada Halkla İlişkiler*, İstanbul, Pozitif Yayınları.
- Ashmore, R. D., ve Del Boca, F. K. (1979). Sex stereotypes and implicit personality theory: Toward a cognitive—Social psychological conceptualization. *Sex Roles*, 5(2), 219-248.
- Atasoy, A. ve Yorgun, S. (2013). Sağlık çalışanlarında iş gerilimi ve iş stres düzeyinin değerlendirilmesi. *Sağlık Performans ve Kalite Dergisi*, 6(2), 71-88
- Averill, J. R. (1983). Studies on anger and aggression: Implications for theories of emotion. *American Psychologist*, 38(11), 1145.
- Aziz, A. (2008). *İletişime Giriş*. İstanbul, Aksu Kitabevi.
- Baker, J., Horton, S., Robertson-Wilson, J., Wall, M. (2003). Nurturing sport expertise: Factors influencing the development of elite athlete. *Journal of Sports Science ve Medicine*, 2(1), 1.
- Bahrami, E., Mazaheri, M. A., ve Hasanzadeh, A. (2016). Effect of anger management education on mental health and aggression of prisoner women. *Journal of education and health promotion*, 5(1), 5.
- Balkaya, F., Şahin, N. (2003). Çok Boyutlu Öfke Ölçeği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 14 (3).
- Baltaş, A., Baltaş, Z. (1992). *Stres ve başa çıkma yolları*. İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Baran, M, Okanlı, A. (2015). Hemşirelerin Öfke Düzeyinin İş Doyumuna Etkisi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 18(1), 43-49.
- Başaran, M. H., Taşğın, Ö., Sanioğlu, A., ve Taşkın, A. K. (2009). Sporcularda durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 533-542.
- Bayrı F. (2007). *Hemşirelerin öfke ifade biçimleri ve genel sağlık durumları ile ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Bahadır, Z. (2006). *Futbol seyircisinin sosyo-ekonomik kültürel yapısının şiddet eylemine etkisi (Konyaspor Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

- Berkout, O. V., Tinsley, D., Flynn, M. K. (2019). A review of anger, hostility, and aggression from an ACT perspective. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 11, 34-43.
- Berrebi, M. E. (2018). *Competitive aggressiveness, anger, and the experience of provocation in collegiate athletes*. West Virginia University.
- Björkqvist, K. (2018). Gender differences in aggression. *Current opinion in psychology*, 19, 39-42.
- Bovolon, L., Mallia, L., De Maria, A., Bertollo, M., ve Berchicci, M. (2024). Modulatory role of sport factors on amateur and competitive athletes' aggressive and antisocial behaviors. *Heliyon*, 10(1).
- Boylan, J. M., Lewis, T. T., Coe, C. L., ve Ryff, C. D. (2015). Educational status, anger, and inflammation in the MIDUS national sample: Does race matter?. *Annals of Behavioral Medicine*, 49(4), 570-578.
- Boylan, J. M., ve Ryff, C. D. (2013). Varieties of anger and the inverse link between education and inflammation: toward an integrative framework. *Psychosomatic medicine*, 75(6), 566-574.
- Bridewell, B.W. ve E. Change. (1997). Distinguishing Between Anxiety, Depression and Hostility: Relations to Anger-in, Anger-out and Anger Control. *Personal Individual Differences*, 22 (4),587-590.
- Burney, D. M. (2006). An investigation of anger styles in adolescent students. *Negro Educational Review*, 57(1/2), 35.
- Burrowes, B. D., ve Halberstadt, A. G. (1987). Self-and family-expressiveness styles in the experience and expression of anger. *Journal of Nonverbal Behavior*, 11, 254-268.
- Büyüköztürk, S., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, S., Demirel, F. (2020). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (24. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Calhoun, C. ve R.C. Solomon (1984). *What is Emotion*, New York: Oxford University Press
- Cassiello-Robbins, C., Barlow, D. H. (2016). Anger: The unrecognized emotion in emotional disorders. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 23(1), 66-85.
- Certel, Z., ve Bahadır, Z. (2012). Analysis of the relationship between self esteem, trait anger and anger expression in athletes making team sports. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 14(2), 157-164.

- Cihan, B.B., Baykan E. (2018). Y ve Z nesil teakwondocularının sürekli öfke düzeylerinin saptanması ve ilişkili faktörlerin incelenmesi. *Turkish Studies*, 13(26), 267-280.
- Costa, P. T. Jr, McCrae, R. R., and Dembroski, T. M. (1989). "Agreeableness vs. antagonism: explication of a potential risk factor for CHD," in *In Search of Coronary-Prone Behavior: Beyond Type A*, eds A. Siegman and T. M. Dembroski (Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates), 41–63.
- Çağlayan, A., Özbar, N., Duran, M., ve Tarakçı, O. (2018). Altyapı sporcularının ahlaki karar alma tutumlarının incelenmesi. *Muş Alparslan Üniversitesi Uluslararası Spor Bilimleri Dergisi*, 2(3), 57-68.
- Çelik, F. (2008). *Sağlık kurumlarında iletişim: hasta ve sağlık personeli iletişimi üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Çevik, G. B. (2017). Okul Yöneticilerinin Empatik Eğilimlerini Yordamada Öfke, Yaşam Doyumu ve Stresle Başa Çıkmanın Rolü. *Eğitim ve Bilim*, 42(191), 283-305.
- Çınar, O. (2010). Eğitim ve Sağlık Çalışanlarının İş Stresi Düzeyleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(33), 101-121.
- Danışık, N. D. (2005). *Ergenlerin sürekli öfke ifade tarzları ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Davis, P. A., Woodman, T., ve Callow, N. (2010). Better out than in: The influence of anger regulation on physical performance. *Personality and Individual Differences*, 49(5), 457-460.
- Day, A. M., Metrik, J., Spillane, N. S., ve Kahler, C. W. (2013). Working memory and impulsivity predict marijuana-related problems among frequent users. *Drug and Alcohol Dependence*, 131(1-2), 171-174.
- Deffenbacher, J.L. (2011). Cognitive-behavioral conceptualization and treatment of anger. *Cognitive and Behavioral Practice*, 18(2), 212-221.
- Denham, S. A., Caverly, S., Schmidt, M., Blair, K., DeMulder, E., Caal, S., ... ve Mason, T. (2002). Preschool understanding of emotions: Contributions to classroom anger and aggression. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(7), 901-916.
- Demirel, Y. (2021). İlk ve Acil Yardım Programı Öğrencilerinin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarının İncelenmesi. *Sağlık ve Toplum*, 31 (3) 94-101.

- Dikmen Y, Aydın Y. (2016). Hemşirelerde Merhamet Yorgunluğu: Ne? Nasıl? Ne Yapmalı? *J hum rhythm.* 2(1):13-21.
- Dilekler, İ. , Törenli, Z., Selvi, K. (2014). Öfkeye Farklı Açılardan Bakış: Öfkenin Mekanizması, Farklı Psikopatolojilerde Öfke ve Terapistin Öfkesi. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 1 (3).
- Diong, S. M., ve Bishop, G. D. (1999). Anger expression, coping styles, and well-being. *Journal of Health Psychology*, 4(1), 81-96.
- Dunn, J. G., Gotwals, J. K., Dunn, J. C., Syrotuik, D. G. (2006). Examining the relationship between perfectionism and trait anger in competitive sport. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 4(1), 7-24.
- Durmuş, A. B. ve Pirinçci, E. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Sigara İçme Durumu ve Öfke ile İlişkisi . *Journal of Turgut Ozal Medical Center*, 16 (2) , 83-88.
- Eckhardt, C., Norlander, B., Deffenbacher, J. (2004). The assessment of anger and hostility: A critical review. *Aggression and Violent Behavior*, 9(1), 17-43.
- Engin, E., Cam, O. (2006). Correlation between psychiatric nurses' anger and job motivation. *Archives of Psychiatric Nursing*, 20(6), 268-275
- Erşan, E. E., Yıldırım, G., Doğan, O., Doğan, S. (2013). Sağlık çalışanlarının iş doyumu ve algılanan iş stresi ile aralarındaki ilişkinin incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14(2), 115-121
- Farooque, S. M., Phukon, A. J., Naorem, S., ve Dhar, K. (2023). An investigation on aggression levels among elite women football players. *IJSHPE 2023*; 5(1): 115-118.
- Fields, S. K., Collins, C. L., Comstock, R. D. (2010). Violence in youth sports: Hazing, brawling and foul play. *British Journal of Sports Medicine*, 44(1), 32-37.
- Fischer, A. H., ve Evers, C. (2009). *Anger in the context of gender. In International handbook of anger: Constituent and concomitant biological, psychological, and social processes.* New York, NY: Springer New York.
- Fitzgerald, S. T., Haythornthwaite, J. A., Suchday, S., Ewart, C.K. (2003). Anger in young black and white workers: Effects of job control, dissatisfaction, and support. *Journal of Behavior Medicine*, 26(4), 283-296.
- Forbes, G. B., Adams-Curtis, L. E., Pakalka, A. H., ve White, K. B. (2006). Dating aggression, sexual coercion, and aggression-supporting attitudes among college men as

- a function of participation in aggressive high school sports. *Violence Against Women*, 12(5), 441-455.
- Funkenstein, D. H., King, S. H., ve Drolette, M. (1954). The direction of anger during a laboratory stress-inducing situation. *Psychosomatic Medicine*, 16(5), 404-413.
- Ge, Y., Qu, W., Zhang, Q., Zhao, W., ve Zhang, K. (2015). Psychometric adaptation of the driving anger expression inventory in a Chinese sample. *Transportation research part F: traffic psychology and behaviour*, 33, 75-86.
- George D, Mallery M (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*. 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.
- Gencheva, N. (2015). Aggression in youth athletes. *Research in Kinesiology*, 43(2), 205-209.
- Giritlioğlu, R., ve Erzeybek, M. S. (2020). Investigation of the personality, anger and anxiety situation of the professional and amateur football players and the veteran footballers. *International Journal of Psychology and Educational Studies*, 7(2), 177-184.
- Goleman, D. (1998). *Working with emotional intelligence*. Bantam.
- González-Gross, M. ve López, D. C. (2015). Actividad física: un pilar indispensable de un estilo de vida saludable. *Mediterráneo Económico*, (27), 199-221.
- Görgüt, İ., ve Tuncel, S. (2017). Spor Karakter Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 15(3), 149-156.
- Guilbert, S. (2006). Violence in sports and among sportsmen: a single or two-track issue?. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 32(3), 231-240.
- Gürbüz, B., Kural, S., Özbek, O. (2019). Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 206-217.
- Han, A., Won, J., Kim, O., Lee, SE.(2015). Anger Expression Types and Interpersonal Problems in Nurses. *Asian Nursing Research* 9, 146e151.
- Harwood, A., Lavidor, M., Rassovsky, Y. (2017). Reducing aggression with martial arts: A meta-analysis of child and youth studies. *Aggression and Violent Behavior*, 34, 96-101.
- Hatipoğlu, N.Ş. (2013). Adolesanlarda Psikososyal Gelişim. *Türkiye Klinikleri J Fam Med-Special Topics*, 4:12-15.

- Hendricks, L., Bore, S., Aslinia, D. Morriss, G. (2013). The effects of anger on the brain and body. *National Forum Journal of Counseling and Addiction*, 2(1).
- Herbek, T. ve Yammarino, F. (1990). Empathy Training for Hospital Staff Nurses. *Group and Organization Studies*, 15: 279–95.
- Holt, R. R. (1970). On the interpersonal and intrapersonal consequences of expressing or not expressing anger. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 35(1, Pt.1), 8–12. <https://doi.org/10.1037/h0029609>
- Hoşgör, D. G. (2014). *İletişim ve sağlık iletişimi*.Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hülür A.B. (2016). Sağlık İletişimi, Medya Ve Etik: Bir Sağlık Haberinin Analizi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1): 155-178.
- Ignn, C. V., Julkunen, J., ve Vanhanen, H. (2009). Anger expression styles and blood pressure: evidence for different pathways. *Journal of Hypertension*, 27(10), 1972-1979.
- Isberg, L. (2000). Anger, aggressive behavior, and athletic performance. *Emotions in sport*, 1, 13-33.
- İlhan, H.K. (2014). *Hemşirelerin çalışma ortamında öfke düzeyi ve öfke ifade tarzı*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Jacobs, G. A., Phelps, M., ve Rohrs, B. (1989). Assessment of anger expression in children: The pediatric anger expression scale. *Personality and Individual Differences*, 10(1), 59-65.
- Jones, S. E., Miller, J. D., ve Lynam, D. R. (2011). Personality, antisocial behavior, and aggression: A meta-analytic review. *Journal of Criminal Justice*, 39(4), 329-337.
- Karaca, S., Şahin, A. S. (2011). Görme engelli ergenlerin öfke düzeyi ve öfke ifade tarzlarının incelenmesi. *New/Yeni Symposium Journal*, 49 (4): 195-200.
- Karagün, E. (2015). Examination of anger levels of prospective teachers of physical education and sports. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, 3108-3114.
- Karahan, A. (2007). *Hastane işletmelerinde örgütsel yapıdan kaynaklanan çatışmalar ve Afyon Kocatepe Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi örneği*. Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyonkarahisar.

- Karayılmaz A. (2006). *Amatör Küme Futbolcularını Saldırganlığa İten Psiko-Sosyal Nedenler (Zonguldak Süper Amatör Ligi Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kavussanu, M., ve Ntoumanis, N. (2003). Participation in sport and moral functioning: Does ego orientation mediate their relationship? *Journal of Sport ve Exercise Psychology*, 25, (4), 1-18.
- Kaya, N., ve Solmaz, Ş. (2009). Anger and anger expression of nurses working in otorhinolarynx clinic of one university hospital. *Turkiye Klinikleri J Nurs Sci*, 1(2), 56-64.
- Keene, S. (1970). *To a dancing god*. New York: Harper ve Row.
- Kennedy, H. G. (1992). Anger and irritability. *The British Journal of Psychiatry*, 161(2), 145-153.
- Kerr, J. H. (2008). A critique of the development of the Competitive Aggressiveness and Anger Scale. *Psychology of Sport and Exercise*, 9(6), 721-728.
- Kerr, M. A., ve Schneider, B. H. (2008). Anger expression in children and adolescents: A review of the empirical literature. *Clinical Psychology Review*, 28(4), 559-577.
- Kerr, J. H. (2023). An Occupational Hazard”: Former Elite Male Professional Players’ Experiences of On-Field Violence in Australian Football. *Sport History Review*, 1(aop), 1-20.
- Keskin, G, Gümüş, A.B. ve Engin, E. (2011). Bir grup sağlık çalışanında öfke ve mizaç özellikleri: ilişkiel bir inceleme. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 24, 199-208.
- Kılınç, M., Uludağ, A. (2017). Sağlık çalışanlarının empatik eğilim düzeyinin saldırgan davranış düzeyleri ile ilişkisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16(3), 809-825.
- Kırmızı, Z. (2008). *Lise öğrencilerinin öfke ifade tarzlarının ve kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kısaç, İ. (1997). *Üniversite öğrencilerinin bazı Değişkenlere göre sürekli öfke ve öfke ifade düzeyleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Kim, D., Liu, Q., Quartana, P. J., ve Yoon, K. L. (2022). Gender differences in aggression: A multiplicative function of outward anger expression. *Aggressive Behavior*, 48(4), 393-401.
- Klein, M. (2016). *Haset ve Şükran*. Ankara: Metis Yayıncılık
- Kocaman, F., Akçakanat, T. (2019). *Hekimlerde mobbing ve öfke*. Hiper Yayın, İstanbul
- Kumar, M. (2015). A comparative study of aggressive among the sports person of different semi-content games. *International Journal of Science and Research*, 6(1), 1268-1270.
- Kurt, C., Çatıkkas, F., Ömürlü, İ. K., ve Atalağ, O. (2012). Comparison of loneliness, trait anger-anger expression style, self-esteem attributes with different playing position in soccer. *Journal of Physical Education ve Sport*, 12(1).
- Lafuente, J. C., Zubiaur, M., ve Gutiérrez-García, C. (2021). Effects of martial arts and combat sports training on anger and aggression: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 58, 101611.
- Lazarus, R. S. (1991). Progress on a cognitive-motivational-relational theory of emotion. *American Psychologist*, 46(8), 819.
- Lulofs, R. S. ve Cahn, D. D. (2000). Conflict from theory to action. United States of America: Aperson Education Company.
- Mabel, S. (1994). Empirical Determination of Anger Provoking Characteristics Intrinsic to Anger Provoking Circumstances. *Journal of Social and Clinical Psychology*: 13(2), pp. 174-188.
- Main, A., Walle, E. A., Kho, C., Halpern, J. (2017). The interpersonal functions of empathy: A relational perspective. *Emotion Review*, 9(4).
- Malhotra, P. (2019). Exercise and its impact on anger management. *Acta Scientific Medical Sciences*, 3(4), 132-137.
- Mammadzade M., Yılmaz C., Abiş S., İmamoğlu O., Şahin O. (2020). Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Sosyal Medya Tutumlarının Öfke Düzeylerine Etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(73): 800-808.
- Mansour A. M. H., Dardas L. A., Nawafleh H., Abu-Asba M. H. (2012). Psychosocial predictors of anger among university students. *Children and Youth Services Review* 34 (2012), 474–479.

- Maxwell, J. P. (2004). Anger rumination: An antecedent of athlete aggression?. *Psychology of Sport and Exercise*, 5(3), 279-289.
- Maxwell, J. P., Moores, E. (2007). The development of a short scale measuring aggressiveness and anger in competitive athletes. *Psychology of Sport and Exercise*, 8(2), 179-193.
- Maxwell, J. P., Visek, A. J., ve Moores, E. (2009). Anger and perceived legitimacy of aggression in male Hong Kong Chinese athletes: Effects of type of sport and level of competition. *Psychology of sport and exercise*, 10(2), 289-296.
- McConatha, J. T., Leone, F. M., ve Armstrong, J. M. (1997). Emotional control in adulthood. *Psychological Reports*, 80(2), 499-507.
- Meffert SM, Metzler TJ, Henn-Haase C, McCaslin S, Inslicht S, Chemtob C, Neylan T, Marmar CR. (2008). A prospective study of trait anger and ptsd symptoms in police. *J Trauma Stress*, 4:410-416.
- Mill, A., Kööts-Ausmees, L., Allik, J., ve Realo, A. (2018). The role of co-occurring emotions and personality traits in anger expression. *Frontiers in Psychology*, 9, 272511.
- Mittleman, M. A., Maclure, M., Nachnani, M., Sherwood, J. B., ve Muller, J. E. (1997). Educational attainment, anger, and the risk of triggering myocardial infarction onset. *Archives of Internal Medicine*, 157(7), 769-775.
- Moesarofah, M. (2024). Understanding adolescent anger: a literature review. *Jurnal Konseling Pendidikan Islam*, 5(1), 196-202.
- Morgan, N. Taylor, D. (2005). Psychodynamic psychotherapy and treatment of depression. the medicine publishing company, *Psychiatry*, 4:5.
- Mowlaie, M., Besharat, M. A., Pourbohlool, S., Azizi, L. (2011). The mediation effects of self-confidence and sport self-efficacy on the relationship between dimensions of anger and anger control with sport performance. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 30, 138-142.
- Mutz, M., Baur, J. (2009). The role of sports for violence prevention: sport club participation and violent behaviour among adolescents. *International Journal of Sport Policy*, 1(3), 305-321.
- Nas, K. (2017). *Futbolcuların Saldırganlık Düzeyleri İle Öfke Tarzlarının Belirlenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Nas, K., Çolakoğlu, T. (2017). Futbolcuların saldırganlık düzeyleri ile öfke tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 10(53), 971-977.
- Novaco, R. W. (2011). Perspectives on anger treatment: Discussion and commentary. *Cognitive and Behavioral Practice*, 18(2), 251–255.
- Okay, A. (2004). *Sağlık İletişimi*. İstanbul, Derin Yayınları.
- Omli, J., ve LaVoi, N. M. (2009). Background anger in youth sport: A perfect storm. *Journal of Sport Behavior*, 32(2), 242-260.
- O'Neal, C. R., Meyering, K., Babaturk, L., ve Gosnell, N. (2024). Child anger regulation measure: Psychometric properties, prediction of emotional engagement, and gender differences. *Psychology in the Schools*, 61:1565–1589.
- Özdevecioğlu, M. Yalçın, Y. (2010). Spor tatmininin sporcuların stres ve saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 63-76.
- Özer, A. K. (1994). Sürekli öfke ve öfke ifadesi tarzı ölçekleri ön çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 26-35.
- Özkamalı, E. (2005). *20–30 Yaş grubu bireylerin öğrenim düzeylerine göre öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları*. Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Özmen, S. (2023). *Sporcularda nevrozizm ve saldırganlık özelliklerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi. Erzurum.
- Park, J., Kitayama, S., Markus, H. R., Coe, C. L., Miyamoto, Y., Karasawa, M., ... ve Ryff, C. D. (2013). Social status and anger expression: the cultural moderation hypothesis. *Emotion*, 13(6), 1122.
- Pease, C. R., ve Lewis, G. J. (2015). Personality links to anger: Evidence for trait interaction and differentiation across expression style. *Personality and Individual Differences*, 74, 159-164.
- Phillips, L. H., Henry, J. D., Hosie, J. A., ve Milne, A. B. (2006). Age, anger regulation and well-being. *Aging and Mental Health*, 10(3), 250-256.
- Polat, C., ve Ünveren, A. (2020). Examining Trait Anger and Anger Expression Styles of Pro-Licensed Football Coaches. *Turkish Journal of Sport and Exercise*, 22(3), 366-373.
- Portakal, N. (2018). *Hemşirelerde öfkeyi etkileyen faktörler ve öfke ifade biçimi*. Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Pond Jr, R. S., Kashdan, T. B., DeWall, C. N., Savostyanova, A., Lambert, N. M., ve Fincham, F. D. (2012). Emotion differentiation moderates aggressive tendencies in angry people: A daily diary analysis. *Emotion*, 12(2), 326.
- Puff, R., Seghers, J. (2015). *Öfke Kontrol Rehberi*. Olimpos Yayınları.
- Rahman, A., Bairagi, A., ve Dey, B. (2014). The effect of socio-economic status and gender on adolescent anger in Chittagong. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 19(3), 63-68.
- Ramirez, J. M., ve Andreu, J. M. (2006). Aggression, and some related psychological constructs (anger, hostility, and impulsivity) Some comments from a research project. *Neuroscience ve biobehavioral reviews*, 30(3), 276-291.
- Richard, K. (2006). *Health Communication, Springer Science*. Business Media Inc, Newyork.
- Richardson, F.C. ve Suinn, R.M. (1974). Effects of two short-term desensitization methods in the treatment of test anxiety. *Journal of Counseling Psychology*. 21(5), 457-458.
- Robazza, C., Bertollo, M. ve Bortoli, L. (2006). Frequency and direction of competitive Anger in contact sports. *Journal of Sports Medicine and Physical Fitness*, 46 (3), 501-508.
- Robazza, C., ve Bortoli, L. (2007). Perceived impact of anger and anxiety on sporting performance in rugby players. *Psychology of Sport and Exercise*, 8(6), 875-896.
- Ruiz, M., ve Hanin, Y. (2004). Idiosyncratic description of anger states in skilled Spanish karate athletes : an application of the IZOF model. *Revista de Psicologia del Deporte*, 13(1), 75-93.
- Ruiz, M. C., ve Hanin, Y. L. (2011). Perceived impact of anger on performance of skilled karate athletes. *Psychology of Sport and Exercise*, 12(3), 242-249.
- Sadagheyani, H. E., Tatari, F., Raoufian, H., Salimi, P., ve Gazerani, A. (2021). The effect of multimedia-based education on students' anger management skill. *Educacion Medica*, 22(3), 149-155.
- Sala, G. (1997). *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi öğrencilerinin öfke ifade etme biçimlerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Sârbescu, P. (2012). Aggressive driving in Romania: Psychometric properties of the driving anger expression inventory. *Transportation research part F: traffic psychology and behaviour*, 15(5), 556-564.
- Sârbescu, P., Costea, I., ve Rusu, S. (2012). Using the alternative Five Factor Personality Model to explain driving anger expression. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 33, 273-277.
- Serin, N. B., ve Genc, H. (2011). The effects of anger management education on the anger management skills of adolescents. *Eğitim ve Bilim*, 36(159), 136.
- Shahsavarani, A. M., ve Noohi, S. (2015). Explaining the bases and fundamentals of anger: A literature review. *International Journal of Medical Reviews*, 1(4), 143-149.
- Sharma, S. (2023). A study of Personality Types, Sports Motivation, and Competitive Aggressiveness and Anger among Individual and Team Sport Athletes. *International Journal of Interdisciplinary Approaches in Psychology*, 1(3), 1-73.
- Schieman, S. (1999). Age and anger. *Journal of health and Social Behavior*, 273-289.
- Schieman, S. (2000). Education and the activation, course, and management of anger. *Journal of Health and Social Behavior*, 20-39.
- Schieman, S. (2003). Socioeconomic status and the frequency of anger across the life course. *Sociological Perspectives*, 46(2), 207-222.
- Smith, K. C., Ulch, S. E., Cameron, J. E., Cumberland, J. A., Musgrave, M. A., ve Tremblay, N. (1989). Gender-related effects in the perception of anger expression. *Sex Roles*, 20, 487-499.
- Sofia, R., ve Cruz, J. F. A. (2017). Unveiling anger and aggression in sports: The effects of type of sport, competitive category and success level. *Revista de psicología del deporte*, 26(2), 21-28.
- Song Ji-eun, Hwang Soon-taek ve Jeon Mi-ju. (2009). Relationship between anger level and anger-expression mode: Age group comparison. *Korean Journal of School Psychology*, 6(2), 213-227.
- Stoner, S. B., ve Spencer, W. B. (1987). Age and gender differences with the Anger Expression Scale. *Educational and psychological Measurement*, 47(2), 487-492.

- Stoppard, J. M., ve Kalin, R. (1978). Can gender stereotypes and sex-role conceptions be distinguished?. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 17(3), 211-217.
- Soysal AŞ, Can H, Kılıç KM. (2009). Üniversite öğrencilerinde A tipi davranış örüntüsü ile öfke ifadesi arasındaki ilişkinin analizi ve cinsiyetler açısından karşılaştırılması. *Klinik Psikiyatri*, 12:61-67.
- Spaaia, R., Schaillée, H. (2019). Unsanctioned aggression and violence in amateur sport: A multidisciplinary synthesis. *Aggression and Violent Behavior*, 44, 36-46.
- Spanopoulos, D. K. (2023) Anger and aggression during competition in team sports athletes of magnesia prefecture, Greece. *5th ICOMEU*, 49.
- Spielberger, C.D. (1988). *State-Trait Anger Expression Inventory*. Research edition review. Florida: Psychological Assessment Resources.
- Stamnitz, B.B. (2019). *Sağlık çalışanlarında öfke ifade tarzının empati ve stres düzeyi ile ilişkisi*. İstanbul Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, İstanbul.
- Steinfeldt, M., ve Steinfeldt, J. A. (2012). Athletic identity and conformity to masculine norms among college football players. *Journal of Applied Sport Psychology*, 24(2), 115-128.
- Stoner, S. B. And Spencer, W. B. (1987). Age and gender differences with the Anger Expression Scale. *Educ Psychol Meas*, 47: 487-492.
- Suter JM, Byrne MK, Byrne S. (2002). Anger in prisoners: women are different from men. *Pers Individ Dif*, 32: 1087–1100.
- Şahin, B. (2017). *112 acil sağlık hizmetleri çalışanlarında algılanan stres ile saldırganlık arasındaki ilişkilerde sürekli öfke ve algılanan sosyal desteğin aracılık rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şener Akkoç, M. (2011). *Acil servis çalışanlarının tolerans düzeyleri ile öfke kontrolleri arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tabachnick BG, Fidell LS (2013). *Using Multivariate Statistics* (sixthed.) Pearson, Boston.
- Thomas, S. P. (2002). Age differences in anger frequency, intensity, and expression. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 8(2), 44-50.

- Thomas, S. P. (2005). Women's anger, aggression, and violence. *Health care for women international*, 26(6), 504-522.
- Tiryaki, S. (1996). *Spor yapan bireylerin saldırganlık düzeylerinin Belirlenmesi (Takım ve Bireysel Sporlar Açısından Bir inceleme)*. Mersin Üniversitesi, Mersin, Yüksek Lisans Tezi.
- Tözün, M., Sözman M.K. (2014). Halk Sağlığı Bakışı İle Sağlık Okuryazarlığı. *Smyrna Tıp Dergisi*, 48-54.
- Tucker, L. W., ve Parks, J. B. (2001). Effects of gender and sport type on intercollegiate athletes' perceptions of the legitimacy of aggressive behaviors in sport. *Sociology of Sport Journal*, 18(4), 403-413.
- Turan, B. N., Gözler, A., Turan, M., İncetürkmen, M., ve Meydani, A. (2020). Geleneksel çocuk oyunlarına yönelik öğretmen görüşleri. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 5(3), 231-241.
- Tutkun, E., Güner, B. Ç., Ağaoğlu, S. A., Soslu, R. (2010). Takım sporları ve bireysel sporlar yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin değerlendirilmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 23-29.
- Uluğtekin, S. (1976). *Ana baba davranışlarıyla çocuğun saldırganlık ve bağımlılık eğilimi arasındaki ilişkilerin araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara.
- Warburton, D. M. (1992). Smoking within reason. *Journal of Smoking Related Disorders*, 3, 55- 59.
- Westermayer, R. W. (2001). Anger. Ocak 2022 tarihinde, <http://www.habitsmart.com/anger.html>. adresinden alınmıştır
- Williams, E. S., Konrad, T. R., Scheckler, W. E., Pathman, D. E., Linzer, M., McMurray, J. E., Schwartz, M. (2001). Understanding physicians: intentions to withdraw from practice: the role of job satisfaction, job stress, mental and physical health. *Advances in Health Care Management*, 243-262.
- Winkler D, Pjrek E, Kasper S. (2005). Anger attacks in depressionevidence for a male depressive syndrome. *Psychother Psychosom*, 74:303-307.
- Wolf, K. A., ve Foshee, V. A. (2003). Family violence, anger expression styles, and adolescent dating violence. *Journal of Family Violence*, 18, 309-316.

- Vanutelli, M. E., Hommel, B., ve Cancer, A. (2024). Moving the mind, thinking the body: new insights on the mind-body connection from the neuroscience of movement, sports, arts, yoga, and meditation. *Frontiers in Human Neuroscience*, 18.
- Yağbasan, M., Çakar F. (2006). Doktor Hasta İlişkisinde Dile Ve Davranışa Dayalı İletişimsel Sorunları Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 609-629.
- Yamaner, F. (2001). *Beden eğitimi ve spor'da temel ilkeler*. Ekin Kitabevi.
- Yazıcı, Ö .F. (2021). *Sporcu karakterinin sportmenlik davranışları rekabetçi agresiflik ve öfke ile ilişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi. Samsun.
- Yazıcı, Ö. F., ve Mergan, B. (2022). The Predictive Role of Cognitive Flexibility and Cognitive Control On Aggression And Anger İn Sports. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 5(3), 522-536.
- Yeşilbaş, H. (2016). Sağlıkta şiddete genel bakış. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 1(3), 44-54.
- Yıldız, M. (2009). The investigation of personality type and traith anger-types of expression of soccer players who play in amateur and youth soccer leagues. *Atatürk University Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 11(3), 15-27.
- Yıldız, M., Güçlü, M., ve Bayraktar, G. (2010). Farklı liglerde yer alan futbolcuların kişilik tipleri ile sürekli öfke-öfke ifade tarzlarının incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(1).
- Yılmaz, E., Tuzgöl Dost, M. (2016). Polislerin Kişilerarası Problem Çözme Becerileri ile Öfke ve Öfke İfade Tarzları. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 6 (46), 15-34.
- Yılmaz, O. (2017). *İstanbul 112 çalışanlarında sürekli öfke ölçeği ve öfke ifade tarzı ölçeği kullanılarak öfke düzeyi ve kontrol edilebilirliğinin hesaplanması*. Uzmanlık Tezi, İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, İstanbul.
- Yılmaz, S. (2017). *Hemşirelerin öfke ifade etme ve iletişim biçimleri*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Yüksel, A. (2014). Hemşirelerin Öfke Düzeyi ve Verimliliğe İlişkin Tutumlarının İncelenmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Zengin, Y., Karagün, E. (2021), Serbest Zamanlarında Spor Merkezlerine Devam Eden Bireylerin Egzersiz Branşları. *Turkish Studies*, 16(1), 453-471.
- Ziyagil, M. A., Bilir, P., Çekin, R., ve Temur, C. S. (2014). Sporda şiddetin sebepleri ve çözüm önerileri. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1-14.

EKLER

EK 1. Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu

1 / 1

ayısı: 17.11.2021-100826

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü
Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu

Sayı : E-21347915-050.04.04-100826
Konu : 2021/053 nolu Etik Kurul Başvurunuz
Hk.

Sayın Prof. Dr. Kürşat KARACABEY
Öğretim Üyesi

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'nun 22.10.2021 tarihinde yapılan 19 sayılı olağan toplantısında çalışmanıza onay verilmiş olup çalışmanıza ilgili alınan V nolu karar aşağıda sunulmuştur. Bilgilerinize sunarım.

KARAR: V

Protokol No: 2021/053

Sorumlu Yürütücü: Prof. Dr. Kürşat KARACABEY

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'nca Öğretim Üyesi Prof. Dr. Kürşat KARACABEY'in "Aydın Süper Amatör Liginde Oynayan Futbolcularda Saldırganlık, Öfke Düzeyi ve İlişkili Faktörler" başlıklı araştırması 22.10.2021 tarihli Etik Kurul toplantısında, araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş ve uygun bulunmuş olup, çalışmanın başvuru dosyasında belirtilen merkezde **(kurum izinin alınması ve dosyaya konulmak üzere gelmesi şartıyla)** gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel sakınca bulunmadığına oy birliğiyle karar verilmiştir.

Yine sorumlu araştırmacıya; taahhüt edilen çalışma bittikten sonra nihai raporun, BGOF (Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu-gönüllüler tarafından bizzat kendilerinin kendi adı- soyadını yazması ve imzalamasının sağlanması ile adreslerinin eksiksiz olarak formlara yazılmasına dikkat edilmelidir.) ve Veri Toplama Formu/Anketlerin gönderilmesi gerektiğinin hatırlatılmasına ve sorumlu yürütücülerinin bu hususa özen göstermesi gerektiğinin bir kez daha vurgulanmasına oy birliğiyle karar verilmiştir.

Prof. Dr. Turhan DOST
Kurul Başkanı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSML7H76BT Pin Kodu :56562

Belge Takip Adresi :
<https://turkiye.gov.tr/ebd/ek=5740&eD=BSML7H76BT&eS=100826>

Adres:Merkez Kampüs Enstitüler Binası Efeler/AYDIN
Telefon:0256 214 47 45 Faks:0256 214 66 87
e-Posta:saglikbilimleri@adu.edu.tr Web:akademik.adu.edu.tr/cnstitu/saglik/
Kep Adresi:adnanmenderesuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Orkun ERKAYIRAN
Unvanı: Raportör
Tel No: 2910

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK 2. Sporda Saldırganlık ve Öfke Ölçeği

Aydın Süper Amatör Liginde Oynayan Futbolcularda Saldırganlık ve Öfke Düzeyi ile İlişkili Faktörler

“Aydın Süper Amatör Liginde Oynayan Futbolcularda Saldırganlık ve Öfke Düzeyi ile İlişkili Faktörler” adlı çalışma Prof. Dr. Kürşat KARACABEY ve İbrahim KOCABAŞ tarafından gerçekleştirilecektir. Araştırma 2021-2022 Futbol Sezonu’nda Aydın Süper Amatör Ligi’nde oynayan futbolcularda saldırganlık ve öfke düzeyi ile ilişkili faktörlerin belirlenmesi amacıyla planlanmıştır. Anketteki sorulara vereceğiniz cevaplar tamamen gizli kalacaktır. Bu araştırmaya katılmak gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmamayı tercih edebilir veya anketi doldururken sonlandırabilirsiniz. Anket formunun üzerine adınızı ve soyadınızı yazmayınız. Bu anket ile toplanan bilgiler sadece bilimsel amaçlar için kullanılacaktır. Bu nedenle soruların tümüne doğru ve eksiksiz yanıt vermeniz büyük önem taşımaktadır. Anket 27 sorudan oluşmaktadır. Anketi tamamlamak yaklaşık 10 dakikanızı alacaktır.

Bu araştırma ile ilgili sormak istediğiniz tüm soruları araştırma ekibinde yer alan (Prof. Dr. Kürşat KARACABEY’e 0(533)4771351 numaralı telefondan veya kkaracabey@adu.edu.tr mail adresinden İbrahim KOCABAŞ’a 0(544)4435243 numaralı telefondan veya ibo.kocabas09@gmail.com mail adresinden uygulama sırasında veya sonrasında sorabilirsiniz.

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1. Yaşınız kaçtır?

2. Medeni durumunuz nedir?

Bekâr () Evli () Dul () Ayrı yaşıyor ()

3. Eğitim durumunuz nedir?

Okuryazar değil () İlkokul () Ortaokul () Lise ()

Ön lisans / lisans () Lisansüstü ()

4. Annenizin eğitim durumu nedir?

Okuryazar değil () İlkokul () Ortaokul () Lise ()

Ön lisans / lisans () Lisansüstü ()

5. Babanızın eğitim durumu nedir?

Okuryazar değil () İlkokul () Ortaokul () Lise ()

Ön lisans / lisans () Lisansüstü ()

6. Gelir düzeyiniz nedir?

Gelir giderden az () Gelir gidere denk () Gelir giderden fazla ()

7. Futbola başlama yaşıınız kaçtır?

8. Kaç yıldır Süper Amatör Ligde oynuyorsunuz?

9. Bugüne kadar kaç takımda futbol oynadınız?

10. Profesyonel olarak hiç futbol oynadınız mı?

Evet () Hayır ()

11. Bugüne kadar hiç takım kaptanlığı yaptınız mı?

Evet () Hayır ()

12. Oynadığınız pozisyon nedir?

Kaleci () Savunma () Orta saha () Forvet ()

13. Bir sezonda gördüğünüz ortalama sarı kart sayısı nedir?

14. Bir sezonda gördüğünüz ortalama kırmızı kart sayısı nedir?

15. Bugüne kadar kulüp yönetimi veya Amatör Spor Kulüpleri Federasyonu Amatör Futbol Disiplin Kurulu'ndan saldırganlık ve öfke gibi eylemler nedeni ile ceza aldınız mı?

Evet () Hayır ()

SPORDA SALDIRGANLIK VE ÖFKE ÖLÇEĞİ

	Lütfen her ifadeyi bir kez işaretleyiniz ve cevaplanmamış hiçbir ifade bırakmayınız.	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Müsabaka sırasında dezavantajlı duruma düşersem hırçınlaşırım.	1	2	3	4	5
2	Müsabakayı kaybediyorsam rakibime karşı sertleşirim.	1	2	3	4	5
3	Sayı kaybettiğim zaman çılgına dönerim.	1	2	3	4	5
4	Müsabaka sırasında hayal kırıklığına uğradığımda öfkelenirim.	1	2	3	4	5
5	Müsabaka esnasında sınırlarımı kontrol etmekte zorlanırım.	1	2	3	4	5
6	Hakemlerin hataları beni kızdırır.	1	2	3	4	5
7	Rakibe karşı sergilenen şiddet içeren davranışlar kabul edilebilir.	1	2	3	4	5
8	Avantaj sağlamak için kural dışı fiziksel güç kullanmak kabul edilebilir.	1	2	3	4	5
9	Rakiplerimin konsantrasyonunu bozmak için onlarla alay ederim	1	2	3	4	5
10	Rakibime karşı avantaj sağlamak için aşırı güç kullanırım.	1	2	3	4	5
11	Rakiplerimin dikkatini dağıtmak için onlara sözlü hakaretlerde bulunurum.	1	2	3	4	5
12	Rakipler bir dereceye kadar kötü davranışı kabul eder.	1	2	3	4	5

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİLİMSEL ETİK BEYANI

“Aydın Süper Amatör Liginde Oynayan Futbolcularda Saldırganlık, Öfke Düzeyi Ve İlişkili Faktörler” başlıklı Yüksek Lisans/Doktora tezindeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada, bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildiririm. İfade ettiklerimin aksi ortaya çıktığında ise her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim.

İbrahim KOCABAŞ

//_